

Kr 30,00

NR. 2-1993
34. ÅRGANG

SPRÅKULIG SAMLING

GITT UT AV

LANDSLAGET
FOR
SPRÅKULIG
SAMLING

Tema:
Ord på data

```
<NSET NR=60580>
<OPP GRM=v>leta
</OPP>
<ORDF>lìte
<BFORM>lìta- lìta- har lìta
<DEF>farge ty
<HMF>Sande komm. Møre og R. fylke.</HMF>
<KOM>Okt. 1983</KOM>
</ORDF>
<KJEL>Ragnvald Lade
```

SPRÅKLIG SAMLING

Redaksjon: Rolf Theil Endresen (ansv.),
Helge Gundersen, André Karlsen,
Harald Støren, Arne Torp og
Lars S. Vikør

Bladpengar: Kr. 110,— pr. år.

Adressa til laget og bladet:

Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo 1
Postgiro 0803 5163787

Utgitt med støtte frå Norsk kulturfond.

Utgitt av:

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Leiar: Arne Torp
Eikskollen 7
1345 Østerås

Medlemspengar (inkluderer bladpengar):

Kr. 125,— pr. år;

for skoleelevar, studentar og pensjonistar:

Kr. 75,— pr. år.

Frist for innlegg til neste nummer:

1. august 1993.

Redaksjonelt: *Ord på data*

Det er etter kvart blitt eit triviert faktum at datateknologien er eit av dei fremste verktøy for språkforskinga, liksom for anna forsking. Men maskinene kan ikkje produsere forskingsresultat ut av ingenting. Dei må fôras med råmateriale først, og det i ei fastsett form som dei på førehand er programmert til å arbeide innanfor, slik at dei kan kjenne att rådataene og behandle dei slik vi ønskjer.

I dette nummeret av *Språklig Samling* skal vi presentere eit slikt fôringsprosjekt — eitt av dei største vi har sett her i landet. Det har sitt utspring ved Det historisk-filosofiske fakultetet ved Universitetet i Oslo, og går under namnet *Dokumentasjonsprosjektet*. Enkelt sagt går det ut på å gjere alle samlingane som hører inn under fakultetet datamaskinleselege. Desse samlingane — som til no har eksistert på maskin- eller handskrivne setlar, kort o.l. — omfattar stednamn, målførebelegg, folkeminne, etnologiske arkiv, folke-musikk, lokalhistoriske tradisjonar, register over fornminne, myntar og runeinnskrifter. Dei største samlingane er dei som hører inn under *Avdeling for leksikografi* innanfor Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap — setlar med belegg på ord og tilknytta opplysningar. Det er dei vi skal konsentrere oss om her. Men først noen fleire generelle bakgrunnsopplysningar.

Dei samlingane som i skrivande stund er komne i gang med dokumentasjonsprosjekten er — forutan Avdeling for leksikografi — Myntkabinettet, Oldsaksamlinga, Folke-musikkarkivet og Avdeling for namnegransking. Om stutt tid vil òg Runearkivet og Avdeling for målføregransking komme i gang. Men i tillegg er prosjekten no utvida frå Universitetet i Oslo til eit nasjonalt nivå. Det målet prosjekten tar sikte på er å få oppretta eit landsomfattande nettverksbasert informasjonssystem under namnet "Universitetenes databaser for språk og kultur".

Hovuddelen av arbeidet — det verkelege ressurs- og tids-krevjande — er sjølve innskrivinga av materialet på data. Som vi vil sjå i dei artiklane som følgjer, er det enorme mengder setlar det dreiar seg om — fleire millionar.

Innskrivningsarbeidet blir gjort i form av ulike typar sysselsettingstiltak, i samarbeid med arbeidsmarknadsmyndighetene og finansiert av offentlege midlar. I skrivande stund er om lag 120 personar engasjert i dette arbeidet fleire stader i landet (for heile Dokumentasjonsprosjekten).

Men det er ikkje nok å berre skrive inn det som står på setlane. Dataene må struktureras, og ulike typar opplysningsar på setlane må merkas på sine spesielle måtar — slik at det skal bli muleg å søke etter eller sette saman dei dataene ein ønskjer i databasane. Dette blir gjort delvis av innskrivarane, men systemet er utvikla og arbeidet blir leidd og kontrollert av fagleg personale — prosjektassistentar — på Avdeling for leksikografi og dei andre avdelingane/samlingane som deltar i prosjektet, i samarbeid med datateknisk personale. Dagleg leiar for heile prosjektet er dr. scient. Christian-Emil Smith Ore.

I dei artiklane som følgjer, vil dette bli meir konkret illustrert så langt det gjeld dei leksikografiske samlingane. Sidan datamengdene er så enorme, må vi rekne med at det vil gå fleire år før prosjekten er fullført, i alle fall så lenge som fram til tusenårsskiftet, kanskje noen år til òg. Men når alt materialet ligg inne, vil vi ha eit heilt anna verktøy til forsking, ordboksproduksjon, normering og språkrøkt enn vi har i dag. Vi meiner det kan vere interessant å ta ein liten gløtt inn i verkstaden for dette prosjekten no på dette tidlege stadiet.

Avdeling for leksikografi vart skipa som eit eige universitetsinstitutt i 1972 under namnet Norsk leksikografisk institutt. Det mest synlege dette instituttet har gjort for folk flest, er nok redigeringa og utgjevinga av *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* (begge kom i 1986); i tillegg kom *Bokmålsordlista* i fjar, og eit tilsvarende verk for nynorsk vil òg med tida bli gitt ut. Instituttet vart ei avdeling av det nyskipa Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap i 1991. Det er tre underavdelingar: ei for bokmål, ei for nynorsk og ei for gammelnorsk. Alle tre deltar i dokumentasjonsprosjekten med kvart sitt delprosjekt. Det er desse delprosjekta vi presenterer her. Forfattarane er alle aktive medarbeidarar i prosjekta: Jørn-Otto Akø er prosjektassistent ved Underavdeling for bokmål, Kristin Hagen og Oddrun Rangsæter er prosjektassistentar ved Underavdeling for nynorsk, og Bjørn Eithun er amanuensis ved Underavdeling for gammelnorsk.

LSV

Dokumentasjonsprosjektet ved Underavdeling for bokmål

---

av Jørn Otto Akø

I 1921 blei Det norske litterære ordboksverk grunnlagt. I 1972 gikk ordboksverket inn som ei av tre avdelinger ved Leksikografisk institutt, og fra 1991 er det ei av avdelingene ved Avdeling for leksikografi som ligger under Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo. Underavdelinga har tre fast ansatte i vitenskapelige stillinger: en professor, som i tillegg til sine vanlige oppgaver har det faglige ansvaret for delprosjekter under Dokumentasjonsprosjektet, en førsteamanuensis og en amanuensis. I tilknytning til Dokumentasjonsprosjektet har underavdelinga to vitenskapelige assistenter som er ansatt på heltid, og ei vit.ass-stilling som er fordelt på timebetalt hjelp.

Hovedoppgavene for underavdelinga er å samle inn og systematisere ordtilfanget i norsk språk etter ca. 1550, både fra eldre dansk-norske tekster og fra nyere tekster på riksmål og bokmål. I tillegg til disse arbeidsoppgavene har underavdelinga i samarbeid med Norsk språkråd gitt ut ”Bokmålsordlista” og definisjons- og rettskrivingsordboka ”Bokmålsordboka”.

Til sammen har underavdelinga ca. 3,5 millioner arkivedeler fordelt på ulike seddelarkiver. Hvert seddelarkiv består av papirsedler som er sirlig ordna i arkivskuffer med ca. 3.000 sedler i hver. På hver seddel står det ett oppslagsord, den konteksten som oppslagsordet blei brukt i, opplysninger om kilden osv.

Fordi seddelarkiver har den store *fysiske* begrensningen at du må leite i seddelskuffene, har det i hovedsak vært de ansatte ved Universitetet i Oslo som har kunnet bruke disse arkiva. Ved å overføre arkiva

til databaser kan vi gjøre dataene tilgjengelige for forskere og andre interesserte over hele verden. En av programmererne ved Dokumentasjonsprosjektet har det faglige ansvaret for å bygge opp en hensiktsmessig database.

I tillegg åpner databaser for helt andre måter å bruke dataene på. Tidligere måtte du slå opp i arkivskuffa når du trengte opplysninger, og det er jo relativt overkommelig hvis du leiter etter enkeltord eller ord med et bestemt prefiks eller forledd, men hvis du er ute etter suffiks, etterledd eller morfemer som av og til eller bare forekommer *inne* i ord, må du leite gjennom hele arkivet. Oppgava blir bortimot uoverkommelig, og resultatet blir ofte ikke pålitelig heller fordi du rett og slett overser en del. Når alle opplysninger ligger på faste plasser i en database, kan du på få sekunder foreta store og kompliserte søk som ingen tidligere torde prøve. Om du skulle sette i gang et søk som

ikke gir noe resultat, har du ikke kasta bort nevneverdig mye tid.

Arkiver over sakprosa

Sjøl om utgangspunktet for ordboksverket var å lage ei stor litterær ordbok, har underavdelinga nå også store arkiver over sakprosa.

Det eldste seddelarkivet med sakprosa inneholder sedler fra tidsskriftene "Kringsjaa" og "Nyt Tidsskrift" som blei gitt ut på 1800-tallet, men det er ennå ikke fullført.

Underavdelinga har en del spredte eksempler på språkbruken i aviser og tidsskrifter tilbake til ca. 1920, men fra 1968 har det pågått ei *systematisk* innsamling av nye ord, nye bøynings-former, interessante nye bruksmåter og nye betydninger for "gamle" ord. Materialet er samla inn, eller ekserpert som det heter på fagspråket, fra aviser og tidsskrifter, og arbeidet har delvis blitt utført av ansatte ved ordboksverket/underavdelinga, og delvis av språkinteresserte enkelpersoner som ikke har fått annen "kompensasjon" for arbeidet enn et gratis abonnement på den publikasjonen de har ekserpert fra. Siden dette arkivet har stor interesse for alle som er opptatt av moderne språk og språkbruk, var det naturlig å ta dette arkivet først.

Fordi dette materialet har vært under arbeid i lang tid, og fordi den tekniske utviklinga har gått så fort, faller arkivet i dag i to ulike deler: Avis- og tidsskriftsarkivet og Nyordsmaterialet. Så fort alt materialet er ferdig skrevet inn og retta, slår vi begge delene sammen til én database.

Avis- og tidsskriftsarkivet er den eldste delen, og dette er et seddelarkiv som totalt inneholder ca. 350.000¹ maskinskrevne ordsedler. På alle sedlene er det angitt hvilken publikasjon de er henta fra, publikasjonsnummer, ev. dato, side, spalte på sida, stofftype og ev. forfatter. Fordi alle sedlene inneholder den samme typen informasjon, er det relativt enkelt å gjøre om arkivet til en database. Hver seddel viser ett oppslagsord og den konteksten ordet stod i. Oppslagsordet er streka under, og oppe i høyre hjørne står den normerte forma av oppslagsordet i hånd-

skrift. Andre ord på seddelen som også forekommer som oppslagsord på sine alfabetiske plasser, har ei stipla linja under seg, som for eksempel:

kloakkslam, n.

Forsøksleder Uhlen <Institutt for jordkultur NLH> opplyser at man ved siden av husdyrgjødselens bidrag til forurensningene etter forskjellige spredemetoder og -tider, også vil undersøke avrenning fra handelsgjødsel og kloakkslam ved forskjellige driftsformer.

Østl. bl.

1971/106/7/6 (Lokal)

Formene 'spredemetoder' og 'spredetider' finner vi så som oppslagsorda 'spredemetode' og 'spredetid' på egne sedler med den samme teksten på sine alfabetiske plasser.

Delvis fordi sedlene har en dårlig skriftkvalitet og delvis fordi oppslagsorda var skrevet for hånd, var det urasjonelt å skanne inn sedlene. Eneste mulighet var da å skrive dem inn. Fordi sedlene bare fins i ett eksemplar, kunne vi ikke ta sjansen på å sende ut originalene til innskriving. Derfor har vi kopiert sedlene her i Oslo, og så sendt kopiene ut til innskrivergruppene våre i Larvik, Tønsberg og Båtsfjord. Antall innskrivere har variert litt, men stort sett har det ligget på 5–8 personer i hver gruppe. Gruppene har sjøl lest korrektur og retta opp materialet før de har sendt det inn til oss i Oslo slik at vi kan lese sistekorrektur på det. I april i år var dette seddelarkivet praktisk talt ferdig innskrevet; det eneste som gjenstår er litt opprydding hos ei av innskivergruppene. Fordi vi har vært for få vit.ass.-er i forhold til antall innskrivere, ligger vi etter med sistekorrekturen, men vi håper at vi blir ferdige med ei foreløpig utgave av databasen sommeren -94.

Nyordsmaterialet er den elektroniske delen av dette arkivet, og siden 1972 har de fleste nye sedler enten blitt puncha eller skrevet inn på data slik at de i dag er lagra elektronisk på det formatet som er vist nedafor. Fordi Avis- og tidsskriftsarkivet skal slås sammen med Nyordsmaterialet til én database, har innskivergruppene skrevet inn sedlene fra Avis- og tidsskriftsarkivet på det samme innskrivingsformatet som Nyordsmaterialet bruker:

1 Øst. Bl.

2 1971/106

3 7/6

4 Lokal

5 b

6

7

Forsøksleder Uhlen [Institutt for jordkultur NLH] opplyser at man ved siden av 11husdyrgjødselens/-ens,cnsfgn bidrag til forurensningene etter forskjellige

21spredemetoder/-r,cv og

31-tider@spredetider/-er,cv, også vil undersøke avrenning fra handelsgjødsel og

41kloakkslam/-,nc ved forskjellige driftsformer.

De seks første felta på hver seddel angir:

1 Kilde

2 Årstall, eventuell dato² og utgivelsesnummer

3 Sideloggspalte

4 Type stoff (artikkel, leder, annonse, lokalstoff osv.)

5 Målform (b=bokmål, n=nynorsk)

6 Eventuelt forfatter

og etter den sjuende linja begynner sjølve teksten.

Her er de ulike opplysningene lagt inn på separate linjer, og oppslagsorda er markert med tallindikatorer, 11, 21 osv. I oppslagsordet **11husdyrgjødselens/-ens, cnsfgn**, viser tallindikatoren 11 at dette er et oppslagsord og at det er det første oppslagsordet på "seddelen", skråstrekken markerer at det som følger er den normerte forma av oppslagsordet, minustegnet betyr at normert form av den bøyningsforma som er brukt, kommer fram ved å trekke fra de tegna som står etter minustegnet, og etter kommaet står koden. Koden skal alltid angi ordklasse for oppslagsordet, og i tillegg har vi drøyt 80 tilleggskoder som angir andre interessante grammatiske, stilistiske og evt. etymologiske opplysninger. I koden **cnsfgn** betyr koden **c** at vi har et substantiv som er felleskjønn, koden **n** betyr her både at hele ordet er sammensatt og at forleddet i sammensetningen er et substantiv som er nøytrum, koden **sf** betyr at forleddet er en sammensetning, og koden **gn** betyr at den bøyningsforma som er brukt i teksten, er ei genitivsform. Skriftkonvensjoner av typen **spredemetoder og -tider**, der bindestreken står istedenfor forleddet **sprede**, lager problemer for det dataprogrammet som skal lage oppslagsord i databasen. For å kunne angi nøyaktig det som er riktig oppslagsform av denne ordforma, setter vi inn en @ etterfulgt av fullstendig oppslagsform.

Samtidig med sistekorrekturen koder vi også alle interessante ord som ikke har blitt ført opp som egne oppslagsord tidligere.

De skjønnlitterære arkiva

I tillegg til dette materialet over nye ord har vi seddelarkiver over de fleste store norske forfatterne. Disse arkiva er stort sett lagt opp på samme måte som Avis- og tidsskriftsarkivet, men det er altså bare ordforrådet til én og én forfatter i hvert arkiv.

Forfatterarkiva har enda dårligere skriftkvalitet enn Avis- og tidsskriftsarkivet, så det lar seg ikke gjøre å skanne disse arkiva heller. Da er det bedre å skanne inn de samla forfatterskapa enn å skrive inn arkiva seddel for seddel.

I øyeblikket er Ibsen den eneste norske forfatteren der praktisk talt alt er lagra elektronisk, og han er også den eneste forfatteren som har blitt beåra med ei egen forfatterordbok. Målet vårt er å få lagt inn så

mange norske forfattere som mulig, og vi har starta med Wergeland og Bjørnson. Planen er å skrive inn eller skanne inn både skjønnlitterære verker og det som fins av artikler, brev o.l. Bruken av skanner sparer mye skrivearbeid, men det ser ut til at det faktisk går forttere å skrive inn skuespill enn å skanne dem inn. Grunnen er ganske enkelt den at vi i tillegg til å skanne også må tagge (=merke) teksten slik at vi kan gjenskape den nøyaktig³ slik den var i original. Til dette bruker vi et *taggesystem* som heter SGML⁴. Vi har starttagger som markerer starten på noe, og til de fleste starttaggene svarer det tilsvarende slutt-tagger. Alle tagger står i vinkelparenteser, og slutt-taggene skiller seg fra starttaggene ved at de innledes av en skråstrek. Hensikten er å merke teksten slik at den kan gjenskapes slik den var i original, men det fører også til at man kan søke på nesten hva man vil etterpå. I skuespill kan man søke på alle replikkene til en enkelt person, man kan undersøke lengden på replikkene, ordvalga i replikkene til en person osv. Hvis man vil lage en konkordans, kan man enkelt få henvisning til riktig side og linje for alle aktuelle ord.

Første avsnitt i Sigrid Undsets roman "Husfrue" ser i tagga versjon slik ut :

<tittel>Husfrue</tittel>

<delnr=1><tittel>SYNDENS FRUGT</tittel>

<kap nr=1>

<side><sidenr=3><avsn>

Kvelden før Simonsmesse la Baard Peterssøns busse ind til øren ved Birgsi. Abbed Olav av Nidarholm var selv redet ut paa stranden for at hilse sin frænde Erlend Nikulaussøn og byde velkommen den unge hustru som han førte hjem. De nygifte skulde være abbedens gjester og sove paa Vigg om natten.

Taggen <tittel> angir at det som følger, er tittelen på romanen, </tittel> angir at tittelen er slutt, <delnr=1> <tittel>SYNDENS FRUGT</tittel> angir at dette er den første av delene i romanen, og at denne delen heter Syndens Frugt, <kap nr=1> viser at dette er første kapittel og at det er nummerert, <side><sidenr=3> viser at det starter ei side her, at sidenummeret er 3 og rekkefølgen på taggene <side> og <sidenr=3> viser at sidetallet i originalen står øverst på sida, <avsn> viser at første avsnitt av teksten begynner her.

Når vi er ferdige med Wergeland og Bjørnson, kommer vi til å ta Petter Dass, Knut Hamsun, Sigrid Undset, Absalon Pedersøn Beyer, Johan Sebastian Welhaven, verk av Garborg som er på dansk-norsk, et lyrikkutvalg fra 1900-tallet osv.

Målet: en orddatabase og en stavekontroll

Dokumentasjonsprosjektet har kjøpt en maskinleselig morfologi for bokmål fra IBM. Denne morfologien inneholder praktisk talt alle bøyningsmønster for bokmål, og for en datamaskin vil det si ca. 600 forskjellige. Sammen med denne morfologien har vi fått kjøpt et bokmålsleksikon som inneholder ca. 160.000 lemmatiserte⁵ oppslagsord, hvorav drøyt 130.000 er appellativer. Til sammen dekker leksikonet og morfologien ca. 1,1 millioner ordformer⁶.

I dag finnes det bare hovedformer i morfologien og leksikonet, men vi kommer til å inkludere alle sideformer. Ideen er å merke alle oppslagsord i Bokmålsordboka, Avis- og tidsskriftarkivet og Nyordsmaterialet med de morfologiske kodene.

Da er vi godt i gang med en orddatabase for moderne bokmål, og vi har i tillegg et godt grunnlag for å utvikle en egen stavekontroll for universitetet. Den største fordelen med å lage denne stavekontrollen vil være at vi da kan rette eventuelle feil fortløpende, og at vi raskt kan oppdatere stavekontrollen

når det kommer forandringer i rettskrivinga. Hvis programmerne klarer å tilpasse en slik stavekontroll til eksisterende operativsystemer og tekstbehandlere, er det ingen ting i veien for at vi kan selge stavekontrollen til andre interesserte.

De skjønnlitterære arkiva, Avis- og tidsskriftsarkivet og arkivet over eldre tidsskrifter bør gå inn som deler av et framtidig norsk tekstarkiv.

Noter

- 1 Når databasen er ferdig, kan vi telle antall oppslagsord maskinelt.
- 2 På mange eldre sedler står det ikke noen dato, men heretter blir datoens tatt med.
- 3 Vi ser bort fra enkelte reint grafiske detaljer.
- 4 Standard Generalized Markup Language
- 5 Dvs. at alle ordformer som hører til samme bøyningsmønster/paradigme, er representert med *ei* oppslagsform eller "lemma"; lemmaet *bok* representerer f.eks. ordformene *boka*, *bøker*, *bøkene*.
- 6 Når vi regner hver bøyd form for seg, slik at *bok*, *boka*, *bøker*, *bøkene* blir tellt som fire former.

å lite- lita- lita- har lita   060580 *

Tyding : farge ty.

Sande komm. Møre og R. fylke. Okt. 1983.

Ragnvald Lade

Ein ordsetel frå nynorskarkivet.
Det er denne setelen du finn i tagga versjon på framsida av bladet. Sjå òg s. 10.

Nynorskdelen av Dokumentasjonsprosjektet

---

av *Kristin Hagen og Oddrun Rangsæter*

Målet for Dokumentasjonsprosjektet på Underavdeling for nynorsk er å overføre over 3,2 millionar ordsetlar frå papir til database. Dette verkar kanskje som ei vanvittig og unrealistisk oppgåve, men vi trur at vi vil klare det!

Fagavdelinga og materialet

Underavdeling for nynorsk er ein del av Avdeling for leksikografi ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo. Underavdelinga arbeider med å byggje opp og halde ved like ordsamlingar med ord frå norske målføre og frå det nynorske skriftmålet. Hovudprosjektet for underavdelinga er utarbeidninga av det store vitskaplege ordboksverket *Norsk Ordbok*, men underavdelinga har òg gjeve ut *Nynorskordboka* (1986, 2. utg. 1993).

Som grunnlag for arbeidet har leksikografane eit papirbasert arkiv på over 3,2 millionar ordsetlar. Ordsetlane i dette arkivet er henta frå både skriftlege og munnlege kjelder. Dei er dels registrerte av fagfolk og dels innsende av interesserte lekfolk som har ekspert aviser og bøker og/eller sendt inn målføreopplysningar frå ulike delar av landet. Det er hundrevis av menneske som har vore med på å skrive og byggje opp arkivet, og det inneheld språkopplysningar frå om lag 1550 til i dag.

Med så mange ulike opphavsmenn og -kvinner seier det seg sjølv at setlane i arkivet er svært ueinsarta. Dei er både handskrivne og maskinskrivne, og innhalten kan vere alt frå ei enkel ordform til eit tettsskrive sitat med diverse kommentarar til (sjå døma som er attgjevne i faksimile på desse sidene).

Meir strukturert er materialet i *Grunnmanuskriptet* til Norsk Ordbok, eit ordboksmanus på om lag 13 500 A4-sider som vart laga i 1930-åra på grunnlag av ordbøkene til mellom andre Aasen og Ross. Det unike med dette manuset er at definisjonane her er skrivne på nynorsk med ordtilfang frå heile landet. Grunnmanuskriptet vart aldri utgjeve, men det vert brukt no i samband med redigeringa av Norsk Ordbok.

Underavdeling for nynorsk har også elektronisk tekst. Dette stoffet er henta frå nyare bøker, aviser og tidsskrift, og er strukturert i felt.

Avdeling for målføregransking ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap har eit samleverk over norske målføre som nynorskdelen av dokumenta-

sjonsprosjektet også skal overføre til data. Verket blir kalla Norsk dialektatlas, synopsis etter Storms ordlistar, og inneheld tusen ord slik dei vert uttalte i norske målføre.

Oppgåva til dokumentasjonsprosjektet er altså å skrive alt dette materialet inn på data, og prøve å strukturere det i ein database.

Bruk av databasen

I framtida ser vi for oss at nynorskmaterialer er samla i fire databasar: Den største inneheld setelarkivet, eit utval tekstar og nyare innsamla stoff. I tre mindre basar er ordartiklane til Norsk Ordbok, synopsisen og Grunnmanuskriptet lagra. Dei fire basane er sjølv sagt knytte saman slik at det er mogleg å flytte seg frå den eine basen til den andre.

Ein brukar skal kunne nytte ulike verktøy for å få tak i opplysningane som finst i databasane. Ein kan utføre ulike typar sok, både enkle og samansette, og på denne måten få tilgang til arkivmaterialet frå heilt andre vinklar enn tidlegare. Før var einaste inngangen til arkivet å leite seg fram etter dei alfabetisk ordna og normerte oppslagsorda på setlane. Med ein database kan vi leite fram opplysningar uavhengig av det normerte oppslaget, og kople saman ulike opplysningar på uendeleg mange måtar. Vi kan t.d. be om å få ut alt materialet som er heimfesta i Setesdal, og slik få ut grunnlaget for ei ordbok over setesdalsmålet. Tidlegare måtte ein ha leita gjennom heile arkivet (altså 3,2 millionar setlar) for å kunne finne fram desse setlane, sidan dei er spreidde over heile alfabetet under ulike oppslagsord.

Vi kan også sokje etter ulike kjelder, ulike ordsamband, grammatiske opplysningar osv. Eller kva med å samanlikne adjektiv frå Finnmark og frå Gudbrandsdalen? Eller finne alle samansetningar der siste ledet er -bein? Kanskje granske språkbruken til

ein spesiell forfattar eller eit spesielt tidsskrift? Ein kan også sortere opplysningar eller redigere dei på andre måtar, lagre dei eller skrive dei ut.

Vi vil også lage eit eige innskrivingsskjema for innsamling av nytt språkstoff. Her kan målføreopplysningar frå informantar over heile landet få plass saman med ekserpt frå skriftlege kjelder. Vi tenker oss at ei slik registrering kan erstatte dei gamle papersetlane, og at dei nye opplysningane kan gå rett i databasen.

Dersom målet er å skrive ordartiklar, kan ein nytte eit spesielt redigeringsprogram som er laga med tanke på ordboksskriving. Her kan ein nytte stoff frå databasen som bakgrunn, men sjølv leggje til t.d. grammatiske opplysningar og definisjonar. For det leksikografiske arbeidet vil alle desse nye innfallsvinklane lette arbeidet enormt, dessutan kan det mangfaldige materialet no nyttast til mest all anna språkforsking.

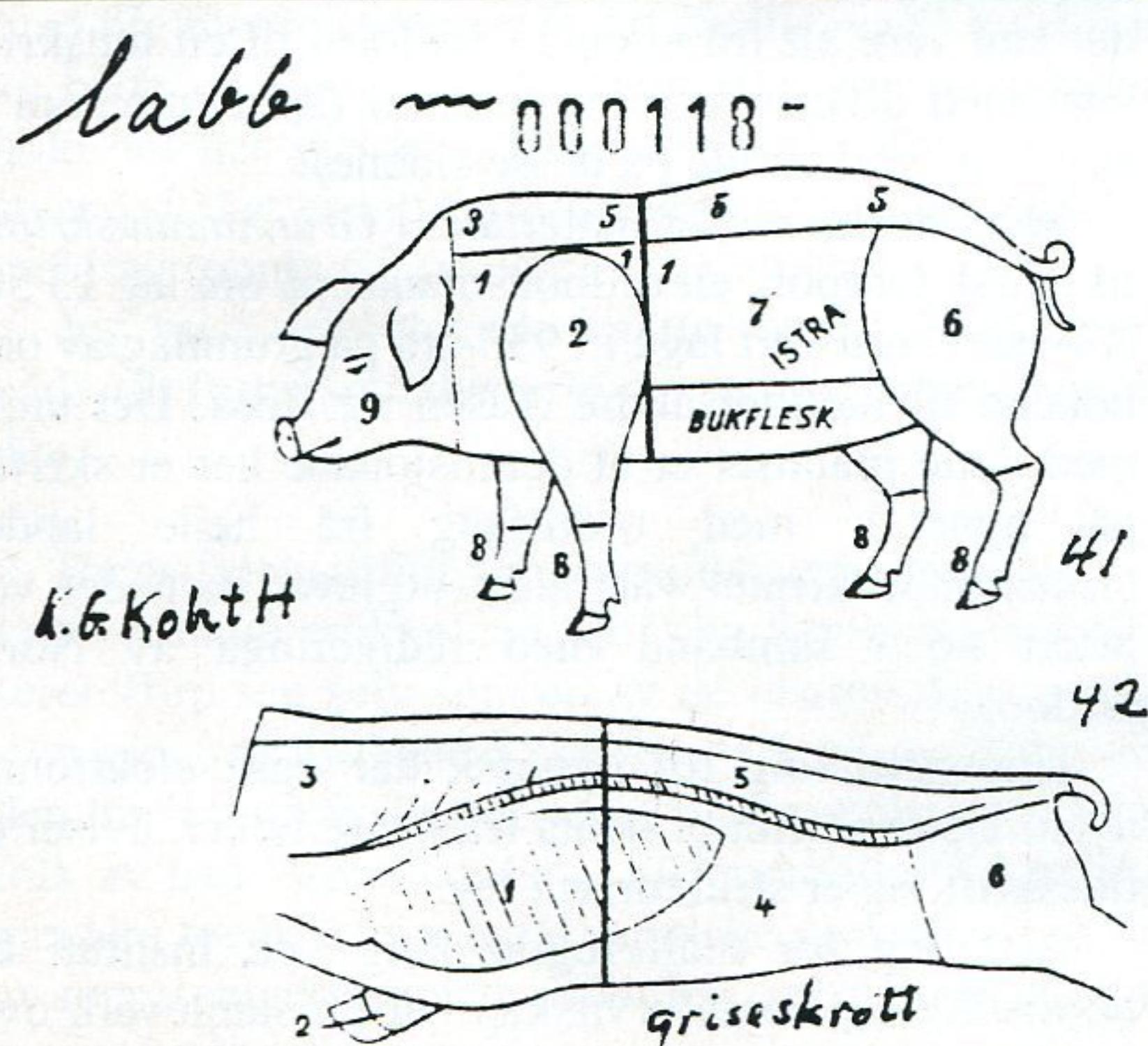
Ei hovudmålsetjing i arbeidet med databasane for nynorsk er at arkiva skal verte meir tilgjengelege. Brukarane kan vere språkforskjarar som Avdeling for leksikografi ved Universitetet i Oslo og redaksjonen i Norsk Ordbok, men også andre som vil forske i norsk språk.

Nynorsk databasen skal verte ein del av "Universitetenes databaser for språk og kultur", og dette vil seie at vi som språkforskjarar vil kunne sokje direkte også i andre databasar. Ein ordboksredaktør kan t.d. sokje i databasen til gammelnorsk eller bokmål for å finne etymologiske opplysningar eller bruksopplysningar om eit ord. Ein kan også tenkje seg at t.d. ein historikar kan leite i nynorskarkivet for å finne ut meir om korleis eit gammalt verktøy har fungert eller kva det heiter på ulike stader til ulike tider. Dersom han vil sjå eit bilet av verktøyet, kunne han kanskje kople seg opp mot t.d. biletbasen til Folkemuseet.

Ein framtidvisjon kan også vere at nynorskarkiva kan vere med å danne basis for eit automatisk omsettjingssystem eller liknande.

Bakparten.

4. Istrebo røv me laus, skjer ho upp, vatnar ho i 8 dagar til ho er fri for blod, mel og koker ho til smolt.
5. Ryggkammen (kotelettstykket) skjer me frå og nyttar det til kotelettar, svinefilé o.s.b. Den nedste parten, balestykket, saltar me og bruker til fleskerygguppe. Det feite ryggflesket som ligg yver kotelettrada, deler me upp og saltar. Vert nytt til flesketerner i spekypise og til spekking.
6. Spekesinka rundar me fint av. Småstykke me skjer av, mel me til medisterkakor.
7. Av sidesflesket saltar me dei tjukkaste stykkja, helst utan salpeter; då kann me nyttar dei både til å spekka fugl med og til å mala det i hop med kalvekjøt til medisterkakor. Det tunnaste fleskestykket vert brukt til fleskeruil og persesylte.
8. Labbane sagar me av, vatnar og koker dei; vatnar dei ein dags tid att, kløyver dei langs etter og legg dei i syltelaken.
9. Hovudet sjå s. 53.

Status og framdrift

Arbeidet med å dataføre Grunnmanuskriptet starta hausten 1991. Manuset er no skrive inn og strukturmerkt av til saman 25 innskrivarar på fem ulike skrivesentralar i Buskerud. Materialet vert korrekturlese og retta opp i Oslo. Sjølv databaseopplegget til Grunnmanuskriptet er ikkje ferdig.

Innskrivinga av setelarkivet er i full gang. Vi starta med bokstaven L av omsyn til medarbeidarane på Norsk Ordbok som held på med bokstavane føre. Innskrivarane frå Buskerud gjekk først i gang med arbeidet, og hausten 1992 fekk vi ei gruppe frå innskrivingssentralen i Mo i Rana. I dag arbeidar om lag 40 personar på deltid for oss i Mo. Prosjekta i Buskerud er under avvikling for nynorsk sin del.

Å få samla alle innskrivarane på éin stad lettar arbeidet for prosjektassistentane her i Oslo. Mykje av tida vår går nemleg med til tilrettelegging av materialet, opplæring og oppfølging av innskrivarane, og alt dette er mykje enklare når vi berre har éin stad å ta omsyn til.

Å ha innskrivarar på ulike former for arbeidsmarknadstiltak fungerer godt for oss, og vi er imponerte over den jobben innskrivarane gjer. Utan spesiell utdanning og praksis på førehand har dei fleste vorte flinke til å skrive inn, korrekturlese og ikkje minst strukturmerke setlane. Innskrivarane er heller ikkje redde for å granske utsydelege kopiar og vanskelege handskrifter!

Den siste korrekturen må sjølv sagt gjerast her i Oslo, og ein del må rettast. For tida hopar korrekturen seg opp fordi vi har vore for få tilsette i høve til talet på innskrivarar. Vi er no tre heiltidstilsette prosjektassistentar og to timetilsette korrekturlesarar. I skuleferiane har vi hatt sju skuleelevar som arbeider med stempling, kopiering og sortering. Ein programmerar frå dokumentasjonsprosjektet står for arbeidet med sjølv databasen.

Når innskrivinga av L er ferdig, reknar vi med å ta ei større evaluering av innskrivningsarbeidet. I dag går det for sakte, det vil seie at vi må rekne med at prosjektet tar om lag 15 år. Med fleire innskrivarar kan vi auke innskrivingstakta, men vi må òg førebu oss på å effektivisere. Det viktigaste er likevel at dette ikkje skal gå ut over kvaliteten.

Systematisering og innskriving av materialet.

Det er mykje grunnarbeid som skal til, før vi kan få materialet inn i databasen. Vi kan ikkje sende frå oss originalsetlar, så alle setlane må kopierast. Sjølv om målet er å få inn mesteparten av dei 3,2 millionar setlane, vert likevel ein del setlar sorterte ut av di det sannsynlegvis ikkje vil lønne seg å skrive dei inn manuelt. Dette er setlar som er direkte utklipp frå ordbøker og ein del skjønnlitterære böker som er tesaurussstreka. Desse bökene skal heller lesast optisk frå originalutgåvane for så sidan å verte behandla av oss.

For å få eit stort og tenleg tekstkorpus, bør setelmaterialet òg supplerast med eit lengre og nyare tekstkorpus frå munnlege og skriftlege tekstar. Slik kan databasen verte meir tenleg for tekstlingvistar o.a.

Arbeidsprosessen

1. Alle setlane vert nummererte og kopierte.
2. Setlane vert sorterte slik at alle setlane frå materiale som skal skannast inn, vert lagde til side.
3. Dei ferdig sorterte setlane vert sende til innskriving og tagging til dei ulike skrivesentralane.
Desset tre arbeidsoperasjonane er det skuleelevar og studentar som tar seg av.
4. Setlane vert skrivne inn og strukturmerkte for databasen av folk på ulike arbeidsmarknadstiltak. Dei les òg korrektur og rettar opp før dei sender arbeidet til Oslo for vidare "foredling". Innskrivarane nyttar vanlege tekstbehandlingsprogram som WP og Word.
5. Når materialet kjem til Oslo att, tek prosjektassistentane ein siste korrektur og rettar opp, før det kan leggjast inn i databasen klart til bruk.

labb ,m

000211 -

Peron var rask på labben som han alltid brukar^å vera.

NorskT 4.10.1951. 38.8.6

Taggesystemet

Bak dei fem punkta ovanfor ligg det sjølv sagt mykje arbeid. For vår del er det spesielt utforminga av taggesystemet som har vore tidkrevjande. Vi starta med å gå igjennom nokre skuffar med setlar for å finne disktive trekk og variasjonar i materialet, men det var vanskeleg å finne noko system. Setelarkivet er ueinsarta og mangfaldig, og det er vanskeleg og arbeidskrevjande å modellere ein database for det. Vi kan likevel seie at setlane har ein slags grunnstruktur, der kvar setel kan delast i tre delar: toppdel, midtdel og sluttodel:

I toppdelen finn vi i eit påstempla nummer, eit oppslag i normrett grunnform etter 1938-rettskrivinga, og eit grammatiske merke som viser kva ordklasse ordet høyrer til. Nedst på setelen i sluttelen er det ført opp diverse kjeldeinformasjonar.

Midtdelen er den mest kompliserte og ueinsarta. Her kan vi t.d. finne ulike former av oppslaget med tilhøyrande definisjonar, bilete, heimfestingar, etymologi og kommentarar, eller eit sitat frå ei bok med ei eller anna form av oppslaget understreka. Ein setel kan også innehalde fleire ordformer med sitat, eller sitat som er omkransa av lange kommentarar frå setelforfattaren.

For å skilje opplysningane på setlane frå kvarandre vert opplysningane strukturmerkte eller *tagga* etter SGML-prinsippet, sjå artikkelen til Akø, s. 5. Taggane er "merkelappar" som i vårt system stort sett set namn på den informasjonen som kjem etterpå, samtidig som dei gjennom plasseringa si viser kva rekjkjefølgje informasjonane kjem i. Teikna < og > vert brukte for å skilje ut taggane frå annan tekst. Taggen <OPP> vert t.d. sett inn like framfor oppslagsforma, </OPP> vert plassert like etter. På same måten omkransar taggane <ORDF> og </ORDF> ei ordform og informasjonen som høyrer til den. Slik informasjon kan som nemnt vere definisjonar, <DEF>, heimfestingar, <HMF>, og opplysningar om bøyingsformer, <BFORM>. Sitat vert tagga <SIT>, ordforma inne i

sitat-taggen <ORDFS>, mens <KOM> står for "kommentar" og <KJEL> for "kjelde".

Inne i taggane kan det vere *taggattributt* som gjev meir informasjon. Eit eksempel er taggen for oppslagsforma <OPP GRM=?> der GRM=? (av "grammatisk merking") fortel kva for ei ordklasse eit ord tilhøyrer, eller, om det er eit substantiv, kva kjønn det har (t.d. m = maskulinum, v = verb). I <ORDFS GR=?> markerer GR den grammatiske funksjonen til ordforma i sitatet (i dømet nedanfor bfsg: bunden form singularis).

Vi har også taggar som seier noko spesifikt om formatet til ein tekst. Døme på slike taggar er <over> og </over> for overskrifter, <line> for linestart og <avsn> for avsnitt.

Nedanfor er to ferdig tagga setlar. Faksimilar av originalane finn du på s. 9 og s. 6.

<NSET NR=211>
<OPP GRM=m>labb
</OPP>
<SIT T=SETN>Peron var rask på <ORDFS
GR=bfsg>labben</ORDFS> som han alltid
brukar å vera.
</SIT>
<KJEL>NorskT 4.10.1951. 38.8.6

<NSET NR=60580>
<OPP GRM=v>leta
</OPP>
<ORDF>lite
<BFORM>lita- lita- har lita
<DEF>farge ty
<HMF>Sande komm. Møre og R. fylke.</HMF>
<KOM>Okt. 1983</KOM>
</ORDF>
<KJEL>Ragnvald Lade

Når alle opplysningane på setelen er tagga, er dei klare for å leggjast inn i databasen. Oppbygginga av den vil det likevel føre for vidt å kome inn på her.

1093.

1) Leda (v.)

Sitt hjørkesår for han alli lēe,
um annans suti va snart å kve'e;

N.O. 62.

035329-
NFI 8. 182 (Stev 9).

Heiser i mi bygd; „Sitt hjørkesår for
'ann allé lēe“ „å fee“ å røre. Her i
yverfyrd lyding. „Sjå men allé lēe“ Lemmen
ikke rørl. „Sitt hjørkesår for ann glfi remne“
„lēe“ Sydingi sopn Rasens lida (i) v. a. 1. Ne brukar dit i
myte, blekkeordet. Valler, Seterdalen, Burigt Reike.

Dokumentasjonsprosjektet og gammalnorsk ordboksverk

---

av Bjørn Eithun

Universitetet i Oslo har store samlinger av norsk språkmateriale. Det meste finnes ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Avdeling for leksikografi. Her er det tre underavdelinger: for bokmål, for gammalnorsk og mellomnorsk og for nynorsk. Underavdeling for gammalnorsk og mellomnorsk, også kalt Gammalnorsk ordboksverk, ivaretar den eldste delen av språket. Målet er å bygge opp et fullstendig ordarkiv med alle forekomster av alle ord i norsk språk fra de første skrevne belegg på norsk fra omkr. 1200 fram til reformasjonen, i praksis fram til år 1550 (gammalnorsk til ca. 1350, mellomnorsk ca. 1350-ca. 1550). Runematerialet holdes foreløpig utenfor.

Gammalnorsk ordboksverk kom i stand etter forbilde av Det norske litterære ordboksverk og Nynorsk ordboksverk (*Norsk ordbok*), og etter en planleggingsfase fra 1934 kom arbeidet i gang i 1940. Tanken var å bygge opp ei tesaurussamling over det eldste *norske* språket fram til reformasjonen. Ei tesaurussamling er en fullstendig samling av alle ord i alle relevante tekster. Et forbilde er den store latinske samlinga, *Thesaurus linguae latinae* i München, på om lag 10 millioner ordsedler.

Arbeid med ordbøker over den eldste delen av norsk og islandsk språk, gjerne sammenfatta under betegnelsen norrønt, var det alt lang tradisjon for. Den første trykte ordboka over et nordisk mellomalderSpråk: *Specimen lexici runici*, blei gitt ut i København i 1650. Den var laga av den islandske presten Magnús Ólafsson i Laufás, men blei gitt ut av legen og runeforskeren Ole Worm. Flere mindre ord-

bøker og ordsamlinger så dagens lys før 1800. Den første vitenskapelige ordboka over norrønt litteraturspråk, med henvisning til tekstene, rett nok bare den poetiske delen av dem, blei gitt ut av Sveinbjörn Egilsson, lærer på Bessastaðir, under tittelen: *Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis*. Den kom ut i København i 1860. Finnur Jónsson stod for ei revisert utgave med dansk oversettelse (i steden for latin). Den kom ut i København i 1913-1916. Engelsmannen Richard Cleasby og den islandske språkforskeren Guðbrandur Vigfússon står bak *An Icelandic-English Dictionary*, Oxford 1874, ei ordbok over det norrøne prosaspråket. Islendingen Eiríkur Jónsson gav ut *Oldnordisk Ordbog*, København 1863. Den arnamagnæanske Kommission (navngitt etter den lærde islendingen Árni Magnússon (1663-1730) vedtok i 1937 å lage ei ordbok over det norrøne prosaspråket, som også skulle omfatte norsk til 1370. Det var interesse

for ei samkjøring av arbeidet i Danmark og Norge, men krigen satte en stopper for diskusjoner om samarbeidet. Etter krigen, i 1947, blei en i København og Oslo enige om at at materiale og utforming tilsa en løsning med to forskjellige ordboksprosjekt, ei mer tradisjonell, vitenskapelig ordbok over det norrøne språket (islandsk til 1540 og norsk til 1370) i København, og en fullstendig tesaurussamling i Oslo over norske tekster til ca. 1550 under Gammelnorsk ordboksverk.

I Norge så et par mindre verk dagens lys: Presten Marcus Schnabel gav i 1774 ut et hefte som var tenkt som del av et større verk: Prøve paa hvorvidt det gamle Norske Sprog endnu er til udi det Hardangerske Bonde-Maal. Professor i Christiania Andreas Holmboe gav ut ei lita avhandling: Sanskrit og Oldnorsk, Christiania 1846, og i 1852 (i Wien): Det norske Sprogs væsentligste Ordforråd...Bidrag til en norsk etymologisk Ordbog. Her er også jamført med norrøne former der det er aktuelt. Presten Johan Fritzner gav ut Ordbog over Det gamle norske Sprog, Kristiania 1867, ny utgave i 1886-1896, med henvisning til tekstene. Ebbe Hertzbergs Glossar til Norges gamle Love kom i 1895, med henvisning til lovtekstene. Gamlnorsk ordbok med nynorsk tyding, utgitt av Marius Hægstad og Alf Torp kom i 1909, i ny, revidert utgave ved Leiv Heggstad i 1930, og enda ei ny og revidert utgave ved Finn Hødnebø og Erik Simensen i 1975, nytt opptrykk 1990.

Gammelnorsk ordboksverk begynte sitt registrerings- og eksperteringsarbeid i 1943. Pr. i dag er følgende tekster behandla:

Ólafs saga hins helga etter Upps.Delag. 8 II.
Saga Ólafs konungs Tryggvasonar etter AM 310 4to.
Fragment av *Ólafs saga Tryggvasonar* etter Upps.
Delag. 4-7.
Pamphilus de amore etter Upps.Delag. 4-7.
En tale mot biskopene, AM 114a 4to.
Elis saga ok Rosamundu, etter Upps.Delag. 4-7.
Fragment av *Karlasmagnus saga ok kappa hans* etter
NRA 61.
Fragment av *Fagrskinna* etter NRA 51a og b.
Konungs skuggsiá etter AM 243 b a fol.
Þiðriks saga af Bern etter Sth.perg. 4 fol.

Thomas saga erkibyskups etter Sth.perg. 17 4to.
Strengleikar etter Upps.Delag. 4-7 og AM 666 b 4to.
Viðræða æðru ok hugrekkis etter Upps.Delag. 4-7.
Eidsivatings eldre kristenrett etter AM 68 4to og
OUB 317 4to.
Diplommateriale t.o.m. 1308 (286 diplom).

Gammelnorsk ordboksverk har om lag 650 000 ordbokssedler i samlinga. Reint teknisk blei de første sedlene skrevet ut for hånd. Seinere tok en i bruk skrivemaskin og stensilmaskin.

Arbeidet har foregått på den måten at en kontrollerte trykte utgaver av *norske* tekster mot handskriften og skrev ut teksten på ordbokssedler. Teksten blir stykka opp i seddelformat (ca. 8 x 18 cm) med fra 6-10 linjer per seddel, for å sikre best mulig kontekst for hvert oppslagsord. Det lages så mange (like) sedler av samme tekstbit som det er oppslagsord i den. Hvert ord (eller ordform, f.eks. siste del av sammensetninger), fra det første til det siste bestemmes etter ordklasse og bøyingsform, og føres opp som oppslagsord i normalisert form øverst til høyre på seddelen, og med ordets skriveform i handskriftet (slik det forekommer i teksten på seddelen) ført opp under denne normaliserte oppslagsforma. Et eksempel på en slik typisk ordboksseddelse er vist nederst på denne sida.

Dataalderen setter inn

I 1983 begynte vi å skrive inn diplommateriale på data. Årgangene 1309-1338 er skrevet inn, men ikke bearbeidd videre. Under dokumentasjonsprosjektet er årgangene 1339-1349 skrevet inn.

Datamaskinelt tilgjengelig er også *Eldre Gulatingslov*, (etter Kgl.Bibl. Kb. Don.Var. 137 4to og en del varianter AM 315 e og f fol), og sagaen om *Barlaam ok Josaphat* (i hovedsak etter Sth.perg.fol.nr.6).

I fakultetets virksomhetsplan for 1990 blei Dokumentasjonsprosjektet lansert. Gammelnorsk Ordboksverk gav straks uttrykk for interesse. Faglig ansvarlig og daglig leder for prosjektet, dr. scient.

*1290-04-08 K
[Bergen?]

lastr, adj
laust edha fast nsn

(11) viliom veer [kong Eirik Magnusson] at aller / men viti
at veer hofuom tækit (12) stadhin [Munkeliv] oc alt bat gotz
er han / a huart pat er laust edha fast nær (13) edha fiærri
sem han á / edha eghande vardhir loghliga vndir gudz (14)
vald oc / vart konungleikt traust [...].

DN XII 14 [Bergen?] 1290 (avskr Mk ms).

Christian-Emil Smith Ore, har i samarbeid med de vitenskapelig ansatte ved ordboksverket utarbeidd en plan for arbeidet, som også omfatter valg av datahjelpeidler, maskiner og program, samt praktisk opplegg for sjølve innskrivinga, kontroll og framtidig bruk.

Hovedmål for delprosjektet Gammelnorsk er å gi en samlet og rasjonell tilgang på informasjon om norsk mellomalderspråk.

Som delmål kan en nevne:

- gjøre seddeltaterialet datamaskinelt tilgjengelig
- skape en bildedatabase av diplom og handskriftfotografi
- dataføre annet relevant materiale
- gjøre materialet tilgjengelig for forskjellig intern og ekstern bruk
- utarbeide retningslinjer og rutiner for intern og ekstern samkjøring med andre databaser
- utarbeide velegna presentasjonsverktøy og søkerutiner for intern og ekstern bruk av datamaterialet

Det kan være vanskelig i denne nye situasjonen å se alle framtidige bruksmåter av det gammelnorske ordmaterialet. Først og fremst skal alt materialet i samlingene overføres til en korrekt database inklusive all grammatisk merking, slik at ethvert ord kan kalles fram med fulle grammatiske opplysninger, i tillegg til alle andre opplysninger som finnes på sedlene. Når det gjelder diplommaterialet, er det eksempelvis opplysninger om datering, sted for utfordigelse, miljø dokumentet er blitt til i (konge, kirke, kloster, lagmann, bonde osv.), om og hvor dokumentet er trykt og omtalt, om det finnes i fotografi osv. Det skal være mulig å gjøre såkalte intelligente søk innen alle kategoriene av opplysninger som f.eks.: "Finnes ordet ratatosk i norsk mellom 1350 og 1400?" "Hvor mange dokumenter har vi fra Hovedøyklosteret totalt?"

Gammelnorsk ordboksverk har en betydelig samling av diplom- og handskriftfotografi, som stadig er under oppbygging. Tanken er etter behov å lese disse optisk (skanne) til en egen database, som kan kobles mot tekstdatabasen. Prøver som alt er gjort med dette, er meget lovende. En kan da på delt dataskjerm med enkle tastetrykk kalle opp samme tekstbit fra både bildedatabasen og tekstdatabasen, foreta sammenlikninger og eventuell kontroll, om en måtte ønske dét.

Mye diplommateriale finnes ikke i seddelformat, bare som materiale klar til tradisjonell behandling. Dette blir under Dokumentasjonsprosjektet skrevet inn på en litt annen måte enn under den gamle stensilmетодen. Så mange såkalte ytre opplysninger som mulig om dokumentet (trykkested, skrivermiljø, foto-

grafi osv.), må legges inn samtidig. Siden mye av dette materialet ikke er språklig klassifisert og bestemt grammatisk, skal det utabeides dataprogram for automatisk grammatisk merking, også basert på den merkinga som alt finnes i seddelarkivet.

Arbeidsgangen

Når det gjelder arbeidsgangen mer detaljert, kan vi nevne at vi har funnet det hensiktsmessig å nummerstemple hver enkelt ordboksseddel. Med manuell handtering av ca. 650 000 sedler blir dette tidkrevende. Originalmaterialet kan ikke sendes ut av huset. Det er for risikabelt. Derfor må hver eneste nummerstempla seddel kopieres. Dernest blir kopiene sortert i passende bunker for innskriverne, og endelig pakka og sendt. Innskriving og skanning har skjedd i Hokksund i et samarbeid mellom Dokumentasjonsprosjektet, Folkeuniversitetet og arbeidsmarkedsmyndighetene. For vår del fikk vi et enestående innskrivningsmiljø i et godt samvirke med Dokumentasjonsprosjektet og ordboksverket. Innskrevet tekst blir først kontrollert av innskriverne, dernest kontrollert og korrekturlest og stoffet organisert av prosjektassistent og ekstrahjelp på timebasis.

Fra august til ut desember 1991 fikk Gammelnorsk ordboksverk en prosjektassistent, en stilling som blei delt mellom mag. Kristian-Emil Kristoffersen og cand.philol. Marit Krogtoft. Fra 1. januar 1992 er cand.philol. Tor Ulset ansatt i stillinga. Fra 1. januar 1992 har ordboksverket fått enda en assistenthjemmel. Denne stillinga er ennå ikke besatt. Nummerstempeling og kopiering av sedler gjøres dels av en dame stilt til rådighet gjennom Personalavdelinga på omskolerings- og arbeidsmarkedstiltak, dels ved timelønt arbeidshjelp. Faste vitenskapelige ansatte har hele tida i samarbeid med ledelsen av Dokumentasjonsprosjektet vært med og sett til at ordboksverkets tarv blir ivaretatt, og materialet behandla etter opplegg og forutsetninger.

Primo mai 1993 er i underkant av halvparten av sedlene nummerstempla (275 000) og 185 000 sedler kopiert. Én av de litterære tekstene, Thomas saga erkibiskups, er skrevet inn og korrekturlest (65 000 sedler). På grunn av en del vansker med skifte til (åtte) nye innskrivere nå i vår (1993) har det oppstått noe forsinkelse med den neste (litterære) teksten fra seddelsamlinga som skal skrives inn (Biðriks saga af Bern). I tillegg er årgangene fra 1338 til 1349 av diplomtekstene skrevet inn og kontrollert. Parallelt leses Diplomatarium Norvegicum inn optisk. Bind III og ca. halvparten av bind II er lagt inn og korrekturlest. Også med dette arbeidet har det blitt noe forsinkelse i nevnte overgangsfase.

Etter planen skal prosjektet gjennomføres i løpet av 6 år, der siste år er beregna å være 1996. For Gammelnorsk ordboksverks del er det kalkulert med

Rapport fra Språkrådet

Under denne vignetten vil språkrådsrepresentantene våre, Helge Sandøy og Geirr Wiggen, orientere om aktuelle saker i Språkrådet. Sandøy sitter i år i fagnemnda, Wiggen er leder for rådet. De kommer til å alternere i de kommende nummera av bladet.

Bruk av fremmedspråk i forsking og høgere utdanning

---

av Geirr Wiggen

Etter årsmøtet i Norsk språkråd i januar 1988 har Språkrådet i større grad enn før lagt vekt på å engasjere seg i allmenne (kultur-)politiske saker som har viktige språklige/språkpolitiske sider.

Det har for eksempel vært slikt som har med opplæringa i norsk å gjøre: norskfagets timetall, stilling og kvalitet på alle steg i utdannings-Norge. Det har vært de språklige minoritetenes stilling, både den som gjelder deres egne morsmål (om lag 90 ulike i dagens skole), og den som gjelder vilkåra for å lære seg norsk best mulig. Norsk språkråd har i seinere år vært fast høringsinstans for utdanningspolitiske saker som har språklige implikasjoner (f.eks. læreplaner for ulike utdanningsnivå og -retninger). I det aller siste har det vært de språklige virkningene av den politiske integreringa i Europa og især EF-området som har opptatt rådet i økende grad, liksom de årlige nordiske språkmøtene har gjort det temaet til ei hovedsak på begge de to siste møtene sine (i Reykjavík og Åbo).

Den holdningsaksjonen Språkrådet har tatt initiativet til og gjennomført i flere år nå for å styrke språklig sjølkjensle og kreativitet mellom dem som har norsk som morsmål her i landet, er trulig det enkelttiltaket

som har gjort Språkrådet mest synlig for allmennhet i det siste. Den har truffet noe som mange må ha kjent som viktig. Engasjementet har vært stort over hele landet. De aller fleste reaksjonene er positive; bare noen få akademikere har reagert negativt eller forbeholdent, liksom den høyrepolitiske ytterfløya (Fremskrittspartiet). Språkrådet har hatt økonomisk og politisk støtte fra begge de to siste regjeringene i denne sammenhengen. I arbeidet så langt har ungdom i og utafor skolen og det private næringslivet, især handelsstanden, vært sentrale målgrupper. Nå setter Språkrådet søkelyset på de høgere lærestedene også. Det er det jeg skal ta opp her.

En rød tråd i det reformarbeidet som skjer i alle skole- og høgskoleslag for tida, er internasjonalisering. Norske forleggere har over flere år registrert at det har funnet sted en nedgang i norsk/nordiskspråklig faglitteratur på stadig flere fagområder i høgere utdanning. Det fenomenet har Den norske forleggerforening belyst ved en stor nasjonal konferanse i Oslo 30. mars i år. I september-oktober følges den opp av fem regionale konferanser over samme emne i Oslo, Kristiansand, Bergen, Trondheim og Tromsø.

Samtidig vil forleggerforeninga gjennomføre ei grundigere undersøking av situasjonen for læremidler og annen faglitteratur på norsk respektive andre språk.

Det er naturligvis i forleggerenes økonomiske interesse at faglitteraturen også for høyere utdanning er tilgjengelig på norsk. Men også språkpolitisk og fagdidaktisk kan det hevdes å være ei oppgave å gjøre avansert kunnskap og fagterminologi lettere tilgjengelig for norskspråklige studenter og den interesserte allmennheta her til lands ved at så mye som mulig av den framstilles i norskspråklig form. Slik sett går nasjonalisering og demokratisering av kunnskapen og de omgrepene som gjør den begripelig, sammen. Å gjøre kunnskapen og den akademiske/faglige diskusjonen lettere og mer allment tilgjengelig ved at den settes fram i norsk språkform, har vært et viktig faglig ansvar for de høyere kunnskaps- og undervisningsinstitusjonene i dette hundreåret. Norsk språkråd mener det fortsatt bør være slik.

På den nasjonale læremiddelkonferansen i Oslo 30. mars var imidlertid budskapet fra statsråd Gudmund Hernes til forleggerne et annet: Han mente at forlaga nå måtte ut på det internasjonale lærebok- og fagbokmarkedet og konkurrere der med originalskrevet litteratur av norske forfattere på engelsk. Norske faglitteraturforfattere måtte stimuleres til å skrive på engelsk, mente han. Jeg var til stede på det møtet og spurte statsråden om han ikke såg betenklig eller negative følger av en slik politikk for norsk språk, både i dets fagspråklige og dets allmennspråklige funksjoner og utvikling. I hans nærpå timelange foredrag kom han bare så vidt inn på språklige følger av ei slik internasjonalisering av norsk læremiddel- og faglitteraturproduksjon, og jeg syntes han tok for lett på dem. Han svarte på spørsmålet mitt med å si at *det norsk språk taper, vinner norsk forsking*. Samtidig understrekte han at internasjonaliseringa skulle møtes reint språklig ved å styrke norskfaget på lågere skole- og klassesteg, mens fremmedspråklærerne skulle styrkes i den videregående skolen og i høgskole- og universitetssammenheng. Jeg gjør ingen hemmelighet av at jeg syntes og fortsatt synes det svaret er utilfredsstillende. For den som er opptatt av å røkte og opprettholde norsk språk og språkbruk, kan det vanskelig være annerledes.

For Norsk språkråd er det ei hovedoppgave å røkte, dvs. opprettholde og videreutvikle, norsk språk og språkbruk så godt og så vidt som mulig. På læremiddelkonferansen gjorde jeg et poeng av at vi i et lite språksamfunn som det norske ikke kommer unna den børa det er å måtte uttrykke seg både på norsk og på et internasjonalt gangbart språk. Den børa skaper imidlertid også en faglig-kulturell rikdom, og det bør honoreres, ikke motarbeides, i det akademiske meriteringssystemet at en gjør et slikt fagspråklig dobbeltarbeid. I stadig flere fag skjer det motsatte nå: Publisering på engelsk eller andre utbredte språk er ei forutsetning for å bli tatt på alvor ved tilsettinger el. likn. I det internasjonale samkvemmet som det kunn-

skaps-producenterende Norge naturligvis må delta i, er det sjølsagt at vi må uttrykke oss på gangbare fremmede språk. Men sjøl om regjeringa i si Europa-utgreiing peker på at det kan «bli nødvendig med visse tilpasninger» i undervisningsspråket ved norske utdanningsinstitusjoner som følge av at Norge nå deltar i flere av EFs samarbeidsprogram i undervisningssektoren (f.eks. ERASMUS, COMMETT), er og blir det ei politisk prioriteringssak om de høyere utdannings- og forskningsinstitusjonene vil og kan legge forholda til rette for å stimulere flest mulig til også å kjenne ansvar for å nasjonalisere kunnskapen gjennom det språket som bærer den. I hovedinnlegget mitt på læremiddelkonferansen kritiserte jeg den delen av utenlandsk, især engelsk, språkbruk i faglitteratur og undervisning som ikke var nødvendig for internasjonal kommunikasjon. Jeg mente og mener fortsatt at en god del bruk av engelsk i slike sammenhenger beror på et uheldig meriteringssystem, som jeg har antyda ovafor her, og tilmed til en viss grad på den slags Erasmus Montanus-dårskap som får altfor mange til å synes det er gjevere å se navnet sitt knytt til en engelskspråklig artikkel enn til en som er skrevet på norsk, trass i at det ofte er slik at fremmedspråksbruken kamuflerer både presisjonsmangel og annen faglig underlødighet som ville ha kommet til syne om det samme var skrevet på forfatterens morsmål. - Interesserte kan lese hovedinnlegget mitt om denne saka i årets juni-nummer av det universitetspedagogiske tidsskriftet *UniPed*.

I Norsk språkråd er vi fullstendig klare over at hensynet til både å delta internasjonalt og å opprettholde norsk språk i høyere utdanning og forskingssammenheng er konfliktfylt og vanskelig å praktisere på fullgodt vis. Før Språkrådet tar noe videre språkpolitisk initiativ i denne sammenhengen, vil det ha så godt oversyn over fremmedspråksbruken ved de høyere utdannings- og forskningsinstitusjonene som mulig. Kartlegginga av utviklingstendenser og status for *fremmedspråklig faglitteratur* overlater rådet til Den norske forleggerforening. Sjøl sender det på sommeren i år ut et spørreskjema til alle aktuelle institusjoner om hvor utbredt det er å bruke *fremmede språk i undervisnings- og eksamenssammenheng*. Vi veit allerede at det ved flere universitet og høgskoler er gjort vedtak om å bruke fremmedspråk, især engelsk, i alle utdanningssammenhenger i visse fag. Det Språkrådet vil vite, er hvor utbredt fremmedspråksbruken er, hva slags studenter og hvilke fagfelt den gjelder for, hvilke undervisningssituasjoner og -nivå den berører, hvorfor institusjonene har valgt ikke å gjennomføre undervisning og eksamen på norsk o.a. Det burde være interessant både for institusjonene sjøl, for norske styresmakter og for allmennheta å vite mer nøyaktig om norskens status andsynes fremmedspråk i forskings- og i høyere utdanningssammenheng. Svar på spørreskjema rekner Språkrådet med å ha fått ved månedsskiftet oktober-november i år.

Arne Torp:

“VI BÆRTE BORT NEDFALTE OG BRUKKED BUSKER”

Om underlige partisippformer i moderne bokmål

Forrige gang så vi bl.a. hvordan sterke verb som *bære* og *skjære* nå ofte får svak böying i talemålet mange steder (*bærte* og *skjærte* i stedet for *bar* og *skar*), trass i at ingen av de offisielle målformene godkjenner slike böying. I “sitatet” i dagens overskrift har jeg spedd på med ytterligere en del mer eller mindre suspekte former, som vi skal prøve å “forklare” i tur og orden.

For å ta den minst suspekte først: ”*nedfalte busker*” - ei formulering jeg for øvrig har fra Asker og Bærums Budstikke. Bøyingsforma *nedfalte* (busker) er som vi ser danna helt på samme måten som f.eks. *innkalte* (soldater), som jo er ei böyd partisippform av det **svake** verbet *kalle* - *kalte* - *kalt*. Verbet *falle* böyes derimot sterkt på bokmål, i alle fall dersom en sier at kjennetegnet på et sterkt verb er at det har enstavlesesform i fortid, for det heter jo (han) *falt*. Partisippforma ”han er *falt*” viser imidlertid tilknytning til den svake böyinga, for her endte den tradisjonelle forma på -en: ”han er *fallen*”. Her har det da skjedd ei utvikling som går ut på det at vi har fått et nytt, ”svakt” partisipp *falt*, som blir oppfatta som det normale partisippet til verbet *falle*, mens det gamle partisippet *fallen* nærmest blir å regne for et eget adjektiv med sjølstendige betydninger; f.eks. ”en *fallen* soldat” (= *død*), ”en *fallen* kvinne” (= syndig).

Forma *nedfalte* (kvister) kan vel derfor neppe sies å være gal, for *falt* betyr jo her verken *død* eller *syndig* - her er det tvert imot tale om det å *falle* i bokstavelig (ikke overført) forstand. ”*Nedfalne* kvister” ville vel faktisk virke vel så avstikkende, kan jeg tenke meg.

Den samme utviklinga kan vi også iaktta ved et annet sterkt verb, nemlig *holde*, der den tradisjonelle (sterke) partisippforma er bevart i et utttrykk som ”en *holden* mann”, mens vi finner den nyere (svake) i f.eks. ”en *avholdt* mann”.

Jeg har for øvrig observert at både *falle* og *holde* ofte blir böyd helt regelrett svakt i talemålet hos barn og ungdom f.eks. i Oslo-området. Forandringa som skal til for å flytte disse verba over fra den sterke til

den svake gruppa, er jo også minimal - det eneste som må endres, er å legge til en -e i fortid: *falle* - *falte* - *falt*; *holde* - *holdte* - *holdt*.

Bøyingsforma *brukkede* (busker) viser en annen type påvirkning fra den svake verbalböyinga enn i de formene vi har sett på til nå. Dette ser vi klart viss vi sammenligner med ei form som *brekkede* (busker), som vi så på forrige gang. Den siste forma er ei helt normalt danna svak partisippform, jf. f.eks. *svekkede* (sjelsevner). Det eneste som er ”unormalt”, er at verbet *brekke* her er böyd svakt, men som vi har sett, er det langt fra enestående at verb går over fra sterkt til svak böying.

Forma *brukkede* viser derimot ikke at verbet er böyd svakt - i så fall måtte det ha hett å *brukke* i infinitiv, men det gjør det jo ikke. Verbet böyes altså fremdeles sterkt: *brekke* - *brakk* - *brukket*.

Likevel viser forma *brukkede* at vi har å gjøre med ei slags påvirkning fra den svake böyinga. Her er det imidlertid bare *partisippbøyninga* som er påvirkta. Ut fra det mønsteret man har i svake partisipper som ”en *plukket* blomst” - ”*plukkede* blomster” får man tilsvarende ”en *brukket* busk” - ”*brukkede* busker”, der den siste forma altså er analogisk, i stedet for den tradisjonelle og ”korrekte” forma ”*brukne* busker”.

Slike analogiske ”halvsterke” - eller ”halvsvake” - partisippformer er faktisk ganske vanlige i moderne bokmål. Her er noen genuine eksempler fra samlingene ved Avdeling for leksikografi ved Universitetet i Oslo:

”to *brukkede* styreårer” (*Sunnmørsposten* 1969)
”de *forsvunnde* pyramidene” (*Film og kino* 1979)

“denne påtvungede utvidelse” (*Minerva* 1963)
 “utskårede lamper” (*Aftenposten* 1982)
 “håndskårede detaljer” (*Aftenposten* 1989)
 “de oppskårede akkarringen” (*Aftenposten* 1989)

Forma *-skårede* i de tre siste eksemplene fra *Aftenposten* kan vi sammenligne med et eksempel fra samme kilde som vi så på i forrige nummer, nemlig

avskjærte flasker (*Aftenposten* 1980). I det siste tilfellet har vi å gjøre med regulær svak bøyning av sjølve verbet *skjære*, i eksemplene ovenfor er det bare partisippbøyninga som er svak.

Grunnen til at disse “svake” bøyingsformene av partisipper stadig dukker opp i bokmål i dag, er sikkert den at partisippet bøyes så sjeldent på bokmål, i motsetning til hva tilfellet var både i eldre norsk-dansk og fremdeles på nynorsk:

bokmål	norsk-dansk	nynorsk
1. jeg har skåret	jeg har skaaret	eg har skore
2. eplet er skåret	Æblet er skaaret	eplet er skore
3. åkeren er skåret	Ageren er <i>skaaren</i>	åkeren er <i>skoren</i>
4. åkrene er skåret	Agrene ere <i>skaarne</i>	åkrane er <i>skorne</i>
5. et skåret eple	et skaaret Æble	eit skore eple
6. en skåret/skåren åker	en <i>skaaren</i> Ager	ein <i>skoren</i> åker
7. <i>skårne</i> åkrar	<i>skaarne</i> Agre	<i>skorne</i> åkrar

Som vi ser, kan former med *n* på moderne bokmål bare forekomme i eks. 6 og 7 ovenfor, og obligatorisk bare i 7. Både norsk-dansk og nynorsk har derimot *n*-former også i 3 og 4. Det vil altså si at forma *skåret* i langt sterkere grad fungerer som en slags basisform på bokmål enn forma *skaaret* gjorde det i eldre norsk-dansk. Formene med *n* (*skåren/skårne*) er rett og slett så sjeldne at folk ikke lenger “husker” at dette partisippet skal bøyes med *n* i stammen når det frem-

deles må bøyes (f.eks. når det står foran et flertallsord).

Dermed blir det sterke partisippet offer for analogi fra det enklere mønsteret ved svake partisipper som *såret* (“*sårede soldater*”), og dermed får vi altså flertallsformer som *brukkede*, *forsvunnde*, *tvungede*, *skårede* i stedet for de tradisjonelle (“korrekte”) formene *brukne*, *forsvunne*, *tvungne*, *skårne*.

LSS markerer seg ved videregående skoler

Høsten 1992 sendte LSS ut brev til norskseksjonene ved alle de videregående skolene i Oslo og Akershus med tilbud om at representanter fra LSS gjerne stilte opp til diskusjon med representanter fra andre språk-politiske organisasjoner. Viss dette var vanskelig å få til, var vi også villige til å stille opp alleine for å orientere og svare på spørsmål om LSS.

På bakgrunn av at vi sendte ut i alt omkring femti brev, var vi sant å si litt skuffa over responsen, etter som vi ikke fikk mer enn fire-fem henvendelser, og bare på to skoler – Asker og Valler – blei det arrangert diskusjonsmøter med representanter også fra mållaget og Riksmåls forbundet. På Hellerud og Nordstrand i Oslo og på Stabekk i Bærum var det bare en representant fra LSS som orienterte om laget vårt og snalla om norsk språksituasjon mer generelt. De som har repre-

sentert LSS på disse arrangementene, har vært Eric Papazian og Arne Torp.

Trass i den noe lunkne responsen er slik skolekontakt et tiltak vi gjerne kan tenke oss å føre videre. Det er nemlig slett ingen utakkneelig oppgave å tale sam-norskens for unge mennesker i dag – snarere tvertimot. Skulle det derfor sitte norsklærere rundt omkring på videregående skoler som strever med å levende-gjøre språkhistorieundervisninga, så står gjerne LSS til tjeneste med folk som både har klare synspunkter og solide fagkunnskaper, for å drive litt egenrekklame (for en gangs skyld!). Bare ta kontakt med oss – vi forlanger ikke honorar, bare dekning av eventuelt reiseutlegg.

AT

LSS skriver til Språkrådet

1. Det gikk så busta føyk. 2. De har jeg ikke sett. 3. Dere skal få bøkene deres. 4. Dere skal få bøkene dems.

Fire løsrevne setninger, tre av dem med ei form som ikke er tillatt etter bokmålsnormalen i dag. Etter de offisielle reglene må det hete slik: **1. Det gikk så busta føk** el. **fauk.** **2. Dem har jeg ikke sett.** **3. Dere skal få bøkene deres.** **4. Dere skal få bøkene dems.**

Former som *føyk*, *brøyt* og *skøyt* har aldri vært tillatt verken på bokmål eller nynorsk. Likevel er de veldig vanlige i talespråket, særlig i byene, og mange tror også det er lov å skrive disse formene, og derfor dukker de rett som det er opp i skrift, trass i det offisielle forbudet.

Det samme er tilfellet med forma *de* i f.eks. *de har jeg ikke sett*. Fordi de aller fleste ikke skiller i talespråket mellom *de* og *dem* slik regelen i skriftspråket krever, ser en rett som det er at den offisielle normen brytes her også.

Når det gjelder setning nr. 3 og 4, så ser vi at bokmålet her ikke greier å skille mellom disse to — de blir rett og slett helt like! På bokmål kan en altså ikke se om det er "dere" eller "de" som eier bøkene i en setning som *dere skal få bøkene deres*. Dette er faktisk en veldig påfallende "mangel" ved bokmålet — i alle fall er bokmålet det eneste språk vi kjenner til som ikke skjelner her — på nynorsk heter det f.eks. *dykkar* og *deira*, på dansk *jeres* og *deres*, på svensk *era* og *deras* osv. Og i talemålet hos mange f.eks. på Østlandet heter det *deres* og *dems* — en form som går godt sammen med f.eks. *hvems*, som Språkrådet godkjente som tillatt sideform i 1981.

LSS har sendt forslag til Norsk språkråd om at alle de fire setningene øverst skal bli godkjent som korrekt bokmål — ved sida av det som er normen i dag. Vi gjengir brevet vårt til Språkrådet her.

Til Fagnemnda for bokmål i Norsk språkråd

Forslag om

- 1) å tillate former med *øy* i preteritum av sterke verb med *y* i infinitiv
- 2) å oppheve det obligatoriske skillet mellom subjektsform og objektsform i det personlige pronomenet i 3. person flertall
- 3) å innføre forma *dems* ved sida av *deres* i 3. person flertall av eiendomspronomenet

Av disse tre forslaga er det første en gjenganger, for så vidt som dette ble lansert som et privat framlegg av Arne Torp i 1988. Han foreslo dessuten at *øy*-formene skulle tillates i både bokmål og nynorsk, mens forslaget denne gangen primært gjelder bokmål. De to siste endringene har så vidt vi veit ikke vært foreslått før.

LSS er sjølsagt klar over at det for tida ikke synes å være noen særlig stemning for nye radikale språkplanleggingstiltak. I § 1 i *Lov om Norsk språkråd* heter det imidlertid bl.a. at Språkrådet skal «følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag fremme samarbeid i dyrkingen av våre to målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene sammen». Vi mener at alle disse forslaga er i tråd med intensjonen i dette punktet, noe vi straks skal komme tilbake til.

Til forslag 1:

Torps forslag om *øy*-formene ble behandla i fagnemnda 18.11.88, der resultatet ble 1 stemme for og 3 stemmer mot både i bokmålsdelen og i nynorskdelen. Av ordskiftet gikk det imidlertid fram at flere av bokmålsrepresentantene talte varmt for at *øy*-formene burde tas inn i nynorsk, mens målfolka syntes forsla-

get var midt i blinken for bokmål.

LSS så i og for seg helst at *øy*-formene ble tatt inn i begge måla, slik Torp foreslo i 1988. Vi mener imidlertid også at argumentene for å tillate disse formene er sterkere i bokmål enn i nynorsk. Grunnen til at vi mener det er særlig den at talemålsgrunnlaget for *øy*-formene først og fremst er folkelig bymål over praktisk talt hele landet (bortsett fra Bergen og noen Østfold-byer) og såkalte moderne bygdemål, det vil altså si talemål i strøk der bokmålet dominerer. Målet i det såkalte nynorske kjerneområdet har nok derimot stort sett *au*-former, og dersom en mener at nynorsken først og fremst skal ta hensyn til disse dialektene, er det forståelig at målfolk er noe skeptisk til slike *øy*-former. Dersom målrørsla derimot mener alvor med at bymål og mer moderne bygdemål skal være en del av normgrunnlaget for nynorsken, kan det absolutt ikke forsvareres å holde disse formene ute.

Det er også et interessant faktum at den eneste normerte norske språkform som noen gang har akseptert disse formene, er *riksmålet* — fra 1956 til 1973. I «Introduksjon til nyutgaven av riksmaلسordlisten» (1964) forsvarte redaktøren André Bjerke til og med disse formene spesielt og hevdta at de kunne «tjene til

en berikelse av uttrykksmulighetene.» Denne «berikelsen» har imidlertid riksmålsnormalerne gitt frivillig avkall på etter 1973, og innafor det offisielle bokmålet har de aldri fått slippe til «fordi de ikke lar seg innordne under prinsippet om tilnærming mellom dei to skriftmåla», som Bjerke med en viss skadefryd slo fast i 1964.

Vi mener tida nå er inne til å legalisere en gang for alle disse formene som vitterlig blir brukt hver eneste dag av folk som trur de skriver «korrekt» bokmål.

Til forslag 2:

Ingen kan nekte for at det absolutte skillet mellom subjekts- og objektsformene *de* og *dem* i skriftlig bokmål har liten støtte i naturlig norsk talemål. I den språkforma vi her velger å kalle talt bokmål, er det riktignok en tendens i retning av å skille mellom på den ene sida *de* som subjektsform og *trykksterk objektsform* ('*de* møtte oss' — '*de* har vi ikke møtt') og på den andre sida *de* eller *dem* som trykklett objektsform ('vi har ikke møtt *de/dem*'). I talt bokmål skiller en altså i visse tilfeller mellom *de* og *dem* i trykklett stilling, men neppe i trykksterk — der er det bare *de*. Heller ikke i talt bokmål går altså skillet mellom de to formene slik skriftspråksnormen krever. Og i alle andre former av norsk talemål kan skillet i praksis regnes som ikke-eksisterende. Dette gjelder for øvrig ikke bare talemålet i Norge, men faktisk på hele den skandinaviske halvøya — i svensk er som kjent den helt dominerende rikstalemålsforma i dag *dom* (dvs. /dåm/), og denne brukes også en god del i skrift (sammen med andre «uformelle» former som *mej*, *dej*, *ska* osv.). Ifølge Erik Wellander: *Riktig svenska* (1973:120) er det også mange svensker som «står handfallna inför den uppgift att transponera detta *dom* till vårdat skriftspråk», og deretter gir han en rekke eksempler på feil bruk av *de* og *dem* i skrift (f.eks. *jag föredrar skivorna, de kan man stänga av; dem han vill hjälpa är också människor*). Noe desillusjonert konkluderer han slik:

Slik transponering till skriftspråk av talspråkets *dom* blir nu allt vanligare. Det kan sättas i fråga om icke i dylika fall tal-språkets *dom* är att föredra även i sakprosa.

Som rimelig kan være, ser en ganske ofte også i bokmål at den skriftlige normen brytes, og ikke uventa er det da gjerne talemålsformene fra høgstatusmålet som slår gjennom. Et talende vitnesbyrd om hvor sterkt denne talemålsgrammatikken kan virke inn på den faktiske språkbruken i skriftlig bokmål, fikk vi se for noen år sia, da NRK fjernsynet sendte en teksta versjon av den populære juleserien Skomakergata. Her hadde skomaker Andersen en replikk som uten lydskrift kan gjengis omtrent slik (som svar på et spørsmål om hvordan det gikk med et par sko): *Ja, dem ha jæ reparert.* I tekstinga ble dette til: *Ja, de har jeg reparert.*

Som et nesten rørende apropos er det fristende å sitere Inger Bugge: *Korrekt dagligtale* (Oslo 1949):

Det er like *galt*, men kanskje ikke fullt så *farlig* å bruke et *de* for meget i stedet for et *dem* for meget. Bruk altså heller *de* litt for mange ganger hvis De er usikker. Korrekt blir det først når talen er grammatikalsk riktig, men et *de* for meget er merkelig nok av folk flest regnet for en mindre grov feil. (s. 33)

Vi synes derfor det må være særdeles gode grunner for å løsne på kravet om å skille mellom subjekts- og objektsform i 3. person flertall på bokmål. Vi foreslår da å sidestille *de* og *dem* både som subjekts- og objektsform.¹ Vi er fullt klar over at dette sannsynligvis bare vil bety ei «legalisering» av det som i dag alt er praksis i mange tilfeller, nemlig «overforbruk» av *de*.² Vi vil også understreke at forslaget naturligvis heller ikke innebærer at det blir noe *forbud* mot å skille mellom *de* som subjektsform og *dem* som objektsform — de som måtte føle for å praktisere skillet som nå, vil fremdeles ha full anledning til det.

Kommentarer til forslag 3:

Det er en påfallende «defekt» ved systemet av possessive pronomen på bokmål at det ikke eksisterer noe skille mellom 2. og 3. person flertall. En setning som *de tok bøkene deres* kan således oversettes på to måter både til nynorsk og andre nordiske språk (*dei tok bøkene dykkar/deira*; *de tog jeres/deres bøger*; *de tog era/deras böcker* osv.). Faktisk fins dette skillet i alle de språk vi kjenner til — medregna alle former av norsk talemål bortsett fra en, nemlig talt bokmål. Det tyder i alle fall på at denne distinksjonen må være mer vesentlig enn skillet mellom subjekts- og objektsform i 3. person flertall, som så langt fra er noe språklig universale. Å innføre en distinksjon her ville altså kort og godt bety å bringe bokmålet på linje med andre «normale» språk når det gjelder dette grammatiske fenomenet.

Historisk sett har denne «defekten» oppstått ved at bokmålet har tatt opp den østlandske forma *deres* i 2. person flertall og samtidig beholdt den likelydende danske forma *deres* i 3. person. Dermed har bokmålet altså fått et helt enestående sammenfall.

Som nevnt finner vi denne synkretismen også i *talemålet* hos de som snakker mest i samsvar med skriftnormalen. Men en skal ikke bevege seg langt utafor det som kan kalles normalisert bokmålstale før en finner skille mellom eiendomspronomenet i 2. og 3. person flertall. Den tvetydige bokmålssetningen ovenfor vil således vanligvis bli til *de tok bøkene deres/dems* i vanlig oslomål, ikke bare på østkanten, men i alle fall hos yngre mennesker også på vestkanten. Possessivforma *dems* er derfor neppe like språkosialt markert som subjektsforma *dem*, sjøl om *dems* er ei form uten skriftlig tradisjon. Men det samme var

jo i si tid tilfellet da de danske formene *eders* og *jer.ble* skifta ut med den sørøstnorske talemålsforma *deres*... Forma *dems* ville for øvrig reint formelt harmonere godt med forma *hvems*, som Språkrådet godkjente som tillatt sideform i 1981.

Sluttkommentar til alle tre forslaga:

Det disse forslaga har felles, er at de går ut på å tillate skriftlig bruk av talemålsformer med vid utbredelse i moderne norsk. Øy-formene i sterke verb er som nevnt slett ikke uvanlige i skrift, trass i manglende offisiell godkjenning, og det samme gjelder også «overforbruk» av *de* (derimot neppe *dem* som subjektsform). I begge disse tilfellene vil det dermed bare være tale om offisiell sanksjon av en praksis som allerede foreligger. Det gjelder derimot ikke i samme grad forslaget om å innføre forma *dems*, som pr. i dag utvilsomt er sjeldent i skrift. På den andre siden kan i alle fall ingen påstå at dette forslaget skulle innebære noen slags utarming eller forflating av skriftspråket, ettersom den grammatiske uttrykksrikdommen tvert imot blir større.

Dersom en bare er ute etter å få til samformer mellom bokmål og nynorsk, er kanskje disse tre forslaga ikke helt midt i blinken, ettersom vi jo ikke foreslår de nye formene i begge skriftmåla (bortsett eventuelt fra øy-formene, som tidligere nevnt). Full utjamning

mellan målformene blir det altså ikke. Imidlertid er det opplagt at begge de to siste forslaga betyr at den *strukturelle* skilnaden mellom bokmål og nynorsk minker, ettersom det tradisjonelle bokmålet her står mot både vanlig norsk talemål og nynorsk skriftmål. Vi mener derfor at ei godkjenning av disse formene ville være å «støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene sammen», slik det heter i «formålsparagrafen» for Norsk språkråd.

Oslo, april 1993.
For sentralstyret i LSS

Arne Torp
leder

Noter

- 1 Vi sikter her sjølsagt bare til det *personlige* pronomenet, ikke demonstrativet, som vi mener fremdeles bør hete bare *de* (f.eks. ‘*de* gamle formene’).
- 2 Her kan det for øvrig tilføyes at denne praksisen faktisk *er* godtatt i visse tilfeller, nemlig i de velkjente konstruksjonene der pronomenet følges av relativsetning med relativordet som logisk subjekt; f.eks. ‘for *de/dem* som leser dette’; jf. ‘for **du/deg* som leser dette’, der subjektsforma er helt utenkelig på bokmål. Grunnen til at subjektsforma ikke kan brukes i det siste eksemplet, er selvfølgelig den at kasusfølelsen her er levende på en ganske annen måte enn i 3. person flertall.

Privat samnorsk-framstøt: Midtmål fra Vestre Bærum

For ei tid sia gav privatpersonen Inge Lien fra Skui i Vestre Bærum ut et lite hefte med tittelen *Midtmål er mitt mål!* Heftet blei bl.a. sendt til en rekke språkpolitiske organisasjoner, og i et følgeskriv stilte Lien følgende spørsmål:

- 1) Er det behov for ei språkbru over den norske kulturkløfta?
- 2) Er det råd å lage ei slik språkbru i dagens situasjon?
- 3) Gir det vedlagte heftet utviklingsgrunnlag for ei språkbru?

Hvordan de andre adressatene på Liens liste har reagert på henvendelsen hans, kjenner vi ikke til, men i LSS ser vi i alle fall ingen grunn til å beklage et slikt initiativ — det skulle da også bare mangle. Likevel er det nok bare det første av de tre spørsmåla hans vi kan svare et ubetinga ja på. Dersom vi skulle svart ja på det andre spørsmålet, hadde det jo vært all mulig grunn til å lure på hvorfor ikke LSS tar på seg å bygge denne språkbrua. Det har vi jo for øvrig også gjort for lengst, med samlenormalen vår fra 1966, som langt på veg bygde på den samme filosofien som Liens *midtmål*, dvs. å ta utgangspunkt i det som er likt i bokmål og nynorsk. Vi syntes nok vi hadde vært glupe den

gangen vi hadde mekka sammen samlenormalen — problemet med den var bare det at ingen ville ta den i bruk... Dessverre er vi nok redd for at Liens *midtmål* vil lide den samme ublide skjebne, samme hvor velbegrunna det enn måtte være.

Lien gir seg ellers ikke ut for å være språkmann, men at han både har god greie på de offisielle språkformene og dessuten er en dyktig stilist, viser han bl.a. ved å gjøre det kunststykket å lage ei hel side med tett skrift som er språklig korrekt vurdert både som bokmål og nynorsk, og uten å ta i bruk klammerformer! En mer virkningsfull demonstrasjon av hvor like de to norske målformene i virkeligheten er eller i alle fall *kan* være i dag, kan en knapt tenke seg. På den andre siden må det innrømmes at det neppe er så mange som gjør Lien dette kunststykket etter — den slags balansegang på slakk line mellom målformene er nok bare for de få utvalgte.

Vår noe resignerte konklusjon blir derfor at tida nok ikke er moden verken for Liens *midtmål* eller LSSs samlenormal. Likevel er det ei oppmuntring for oss å se at det fins enkeltmennesker som er villige til å satse både tid og krefter — og penger! — på arbeid for et fellesnorsk skriftspråk. Det gir håp for framtida.

AT

INTERLINGUA — ESPERANTO?

av Jon Rømmesmo

Språklig Samlings temanummer om språkpolitikk i EF gir eit godt utsyn over dei barrierane som språkkløyvinga i verda set, med tolkingar og omsettingar som koster store pengesummar.

Sist i bladet kjem — på ei side — den "utopiske" løysinga: eitt hjelpespråk, eit Interlingua, til å bygge bru over i alle fall ein del av barrierane. I mange hundre år har filosofar og språkmenn leita etter eit sams idealspråk som skulle gi betre veg for mennesketanken enn dei "ufullkomne" nasjonspråka. Etter kvart har dei konsentrert seg om å finne fram til eit så vidt mogleg enkelt hjelpespråk som kunne brukast som eit bruspråk av menneske frå heile Europa — heile verda.

Enno i dag er situasjonen den at hjelpespråktanken tår overfor nasjonspråka som ein David overfor Goliat. Men ein kan også seie at alle andre meir eller mindre levande hjelpespråksprosjekt står overfor esperanto som David overfor Goliat. Det underlige har skjedd at eitt av desse hjelpespråkprosjekta (esperanto) har slått igjennom, slik at dette kunstspråket er eit levande språk i dag — i bruk på alle område: litteratur, vitenskap, som kvardagsspråk. Det har slått igjennom ja — men ikkje nok. Bare i liten grad er esperantos stilling enno i dag i samsvar med dei veldige vyene som tusenvis av døde og levande esperantistar hadde og har, at språket skulle bli sams for alle menneske på jorda — ved sida av nasjonspråka.

Men er esperanto godt nok, eller er det kanskje for godt? Mange har hevda at eit hjelpespråk bare skulle vere eit enkelt kommunikasjonsmiddel. Å begynne å skrive dikt på språket f. eks. var ei utgliding, meinte dei. Og det var nok at det bygde på europeiske språk. Og som Aksnes nemner: dyktige språkfolk kom med let eine nye framlegg etter det andre, som oftast med grunnlag i esperanto.

Og esperanto levde heile tida sitt eige liv.

Aksnes nemner ido, occidental og novial. Det siste språket laga den danske professoren Otto Jespersen. Ei tid vart novial brukt i ein vennekrons der m.a. Storm P. var med.

Interlingua vart skapt i åra 1924 til ca. 1950 av mange dyktige språkfolk, m.a. ein norsk professor. Eg møtte språket første gang i 1950 da ein tilhengar av interlingua greidde å hindre eit esperantokurs eg prøvde å få i gang. Det hadde han (ho?) sjølv sagt full rett til å gjera. Det var bare det at dei som skulle ha vori med i kurset, mista all interesse for hjelpespråktanken. Når det var fleire slike språk, var det da umaken verd å lære eitt av dei?

Det er likevel godt at det kjem nye framlegg om hjelpespråk, og det ligg eit stort og dyktig forarbeid bak interlingua-ordboka som kom i 1951. Det er godt at også andre enn esperantistane interesserer seg for

tanken om eit internasjonalt hjelpespråk. Den treng å gjennomføras og gjennomprøvas (medan engelsken fester sin posisjon — for alltid?)

Sagt veldig kort er skilnaden mellom esperanto og interlingua denne: Tilhengarane av interlingua vil ha eit språk som for vest- og søreuropearar synes mest mogleg naturleg. Esperantistane vil ha eit smidig og regelmessig språk. Det er mi faste overtyding at bruken av eit hjelpespråk vil vekse fram ved sida av engelsken.

Men så kan ein spørje: Sjøl om no esperanto i dag er stor som Goliat og interlingua liten som David, kan det da ikkje tenkast at David (dvs. interlingua) som i Bibelen, vil sigre i det lange løp?

Eg vil prøve å la tre internasjonalt kjente språkfolk svare på det. Ido-tilhengaren Auenbeck sa i 1947: "Eg, idisten, meiner at esperanto fungerer, og vi veit ikkje sikkert om ido fungerer, for vi var ikkje så heldige at vi fekk det i gang". Og André Martinet seier i 1987: "Som eitkvart språk er esperanto under utvikling, fordi det fungerer. Heller ikkje dei reglane som er formulert av skaparen av språket eller er registrert i ei lærebok, kan hindre denne utviklinga." Kven er så denne Martinet? Han var språkleg leiar (1946—48) av den gruppa som litt seinare gjorde ferdig språkprosjektet interlingua. Og Martinet held fram:

"Esperanto var i går ein draum, i dag eit språk, i morgen har det ei framtid. Samtidig etablerer engelsken seg som internasjonalt språk.

Men esperanto er likevel ikkje ein fiasko.

I motsetning til alle andre internasjonale hjelpespråk har det lyktes."

Den tredje eg vil sitere, er den kjente italienske språkmannen og forfattaren Umberto Eco. Han var, etter det han sjøl seier, imot bruken av esperanto til for om lag 6 månader sidan. No i dag (1993) oppmøder han politikarane om å vere med å arbeide for å bruke dette språket. "Esperanto må spele ei rolle, som både er nyttig i seg sjøl og i tillegg verner alle andre språk." Og til dei fleire og fleire franskmenn og tyskarar som er redde for at engelsken skal vekse ut over rolla som internasjonalt hjelpespråk, seier han: "Saka er enkel, begynn å undervise esperanto til borna dykker, og føren forsvinn." — "Og," tilføyer han, "kanskje kjem no, i denne situasjonen, det endelege gjennombrotet for tanken om eit nøytralt internasjonalt hjelpespråk."

(I Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon er det ein artikkel om "hjelpespråk". Den er skreven av ein esperantist. Men opplysningsane der skulle vere saklige nok.)

Moderat eller konservativt?

Om Arne Torps språkhistorie og Språkrådets behandling av den

I Språklig Samling nr. 2/3/4 - 1992, s. 20-21, omtaler Arne Torp et notat Ole Michael Selberg la fram for Språkrådets årsmøte 1992. Selberg har bedt oss trykke notatet hans, siden det ikke er offentlig gjort på annen måte. Notatet følger her i uendra form. Vi viser ellers til Torps kommentarer. (Red.)

What's in a name?
That which we call a rose
by any other name would smell as sweet

William Shakespeare

1. Innledning

I en artikkel i Språklig Samling, 1991/1-2, under titlen «Bokmålssekretariatet i Norsk språkråd — eit språkpolitisk sensurorgan?» klager Arne Torp over den behandling manuskriptet til hans lærebok *Språklinjer. Språkhistorie for den videregående skolen* (1991) ble utsatt for i Norsk språkråd. Han er opprørt over at Språkrådets bokmålssekretariat først ønsket betegnelsen ‘konservativt bokmål’ erstattet med den gjengse termen ‘moderat bokmål’, og der nest reiste innvendinger mot hans karakteristikk av moderat bokmål som «de formene som ligg nærmest dansk». En slik fremgangsmåte finner han «knapt noko anna ord for enn rein språkpolitisk sensur», selv om han «håpar (...) det må vere ei rein arbeidsulykke».

Saken ble tatt opp på styremøtet i Norsk språkråd 6. september 1991 som sak 52.7. Etter et lengre ordskifte, gjengitt på s. 12-15 i referatet, vedtok styret med fire mot to stemmer at det skulle «være lov å bruke både «moderat» og «konservativt» om de saksforhold det her gjelder». En redegjørelse for saken og styrevedtaket er tatt inn i utkastet til Språkrådets årsmelding (punkt 6.7, s. 30).

Jeg vil i det følgende knytte noen bemerkninger både til Torps språkhistorie og styrets behandling av den.

2. Torps fremstilling av bokmålsvariantene

I den omtalte artikkelen i Språklig Samling karakteriserer Torp seg selv som en av de «lærebokfattarar som gjør seg flid med å skrive objektivt og saklig om den norske språksituasjonen», og er oppbrakt over at folk av hans støpning «skal bli oppmoda til å propagandere for bestemte språkpolitiske synsmåtar, og det av representantar for eit offentleg organ som burde ta seg av heilt andre oppgåver».

Erklæringer om egen objektivitet og redelighet bør betraktes med en viss skepsis. I dette tilfellet blir ens mistanke vakt alt under lesningen av Torps seks sider lange redegjørelse. Torp gjengir nemlig det kritiserte avsnittet i sin opprinnelige versjon, som lød slik:

I Norge kan vi altså i stor grad velge hvordan språket vårt skal se ut når vi skriver — og det er ganske spesielt for vårt land! Vi kan for eksempel tøye bokmålet i retning av dansk, slik som i den første bokmålsteksten over. Det kaller vi *konservativt* bokmål. På tilsvarende måte kan vi strekke nynorsken i retning av Ivar Aasens opprinnelige språk, slik som du ser i den første nynorsktteksten. Det kaller vi *konserativ* nynorsk.

En noenlunde oppmerksom leser kan vanskelig unngå å feste seg ved tre ting i denne passasjen:

- I. Med verbene *tøye* og *strekke* skaper Torp inntrykk av at konservativt bokmål og konservativ nynorsk er noe som ikke faller helt naturlig, noe som forutsetter en viss anstrengelse fra brukerens side. Den skrivende må «*tøye*» og «*strekke*» språket for å få det konservativt, slik vi ved å *tøye* armer og ben kan få kroppen til å innta stillinger som er mulige, men kunstlede. Merkelig nok har ikke Språkrådets konsulent festet seg ved det tendensiøse i denne uttrykksmåten, men bare slått ned på termen «konservativt bokmål», hvis vi skal tro Torp.
- II. Det sugereres en parallellitet mellom «konservativt» bokmål og «konservativ» nynorsk. Begge er resultater av *tøyning* og *strekking*, og må vel som delmengder innenfor de heterogene mengdene bokmål og offisiell nynorsk formodes å fungere tilnærmet likt. Det «konservative» bokmålet er m.a.o. bokmålets pendant til høgnorsken. At det «konservative» bokmålet er den **vanligste** formen for bokmål, og «konservativ» nynorsk den **uvanligste** formen for nynorsk, antydes ikke med ett ord.

III. Bruken av *vi* i setningen «Dette kaller vi *konservativt bokmål*» gir leseren inntrykk av at ‘konservativt bokmål’ er den alminnelige, innarbeidede betegnelse på denne formen for bokmål. Resten av avsnittet viser klart at *vi* her ikke skal forstås som *pluralis auctoris*, men som synonymt med *man* eller *folk*. («I Norge kan man altså i stor grad velge...», «I Norge kan folk altså i stor grad velge...»). Dersom Torp bare ønsket å redegjøre for sin egen språkbruk, m.a.o. hvis han ville definere *normativt*, hadde han vel skrevet: «Dette vil vi i denne boka kalle *konservativt bokmål*».

Avsnittet som Språkrådet satte fingeren på, kommer et stykke ute i første kapittel av *Språklinjer*. Dette kapittelet, som har tittelen «Hva er norsk?», åpner med et avsnitt fra Iben Sandemoses bok *Det vokser ikke hvitløk på Skillebekk*, gjengitt i fire forskjellige versjoner — 1. den originale, som er holdt i hva en kan kalle moderat bokmål eller riksmål; 2. en oversettelse til tradisjonell nynorsk med *i*-former; 3. en oversettelse til radikalt bokmål; 4. en oversettelse til nynorsk med tilnærningsformer.

Versjon 1 og 2 er plassert side om side, i parallelle spalter. Vi får vite at «begge tekstene er norsk», og videre at «både bokmål og nynorsk er offisielle norske skriftspråk». Deretter følger versjon 3 og 4, også de satt opp i parallelle spalter. Leseren gjøres oppmerksom på at disse to versjonene «er også norsk — bokmål og nynorsk», og konfronteres med spørsmålet om hvordan det kan ha seg at «vi har så mange utgaver av de to skriftspråka våre».

I og for seg ingen dum innfallsport til den sentrale problematikken i vår norske språksituasjon. Men av en forfatter som etter eget utsagn «gjør seg flid med å skrive objektivt og saklig om den norske språksituasjonen», ville vi vel vente at han reflekterte litt over hvilket *bilde* som skapes av den måten de fire versjonene her blir presentert på. Ved at versjon 1, som har former som «bestemoren min» og «hvite piller», opptrer side om side med versjon 2, hvor dette er blitt til «bestemori mi» og «kvite pillor», skapes det hos leseren et inntrykk av at versjon 1 og 2 er sammenlignbare. Det moderate bokmål er bokmålsfolkenes form for *i*-mål!

Etter å være blitt konfrontert med Språkrådets krav om utskifting av termen «*konservativt bokmål*» med «*moderat bokmål*», reformulerer Torp i sitt første kompromissforslag det omstridte avsnittet slik at allusionene til språklig gymnastikk forsvinner.¹ Det er nå ikke lenger tale om å «tøye» eller «strekke» språket. Istedent får vi vite at vi på bokmål kan «holde oss til de formene som ligger nærmest dansk» og tilsvarende «legge nynorsken nær opp til Aasens opprinnelige språk».

Dette første kompromissforslaget blir imidlertid avvist, for Torp insisterer fremdeles på betegnelsen «*konservativt bokmål*», og argumenterer i et brev til Språkrådet for at dette er «en nøytral deskriptiv

term». Da han så omsider gir etter på dette punkt, får han vite at Språkrådet også ønsker «dansk» byttet ut med «riksmål» — til Torps store fortørnelse, for «omgrepene riksmål blir først introdusert seinare i boka» og det er «sjokkerende (...) å oppleve at det framleis går an å fornærme bokmålsfolk ved å nemne den soleklare kjensgjerninga at bokmålet har røtene sine i dansk».

At bokmålet og riksmålet har røtter i dansk, er selvsagt ubestridelig — og neppe noe å ta på vei for. Men når alle rengjøringsbyråer (over 50 i alt) som i 1980 var oppført under rubrikken «Reingjøring og vinduspuss» i telefonkatalogen for Oslo, konsekvent brukte formen ‘ren’ i firmanavn og markedsføring istedenfor den daværende læreboknormalens hovedform ‘rein’, gjorde de det knapt fordi formen ‘ren’ finnes i dansk — eller for den saks skyld i Østerdalsmålet eller Rørosmålet! De fulgte rett og slett dominerende skriftlig språkbruk, der formen ‘ren’ var fremherskende, ja så å si enerådende. Å bringe dansk inn i denne sammenhengen virker bare avsporende, fordi det sugererer en årsakssammenheng som ikke foreligger. Den uuttalte, men tydelige premissen er: Når vi velger de formene som ligger nærmest dansk, er det fordi vi ønsker å skrive et språk som ligner mest mulig på dansk.

La meg tilføye at alt oppstyret omkring henvisningen til dansk kunne vært unngått dersom Torp f.eks. hadde uttrykt seg slik: «På bokmål kan vi holde oss til de formene en oftest ser brukt». Denne formuleringen er inspirert av Torps egen artikkel (*ib.* s. 9), der han karakteriserer moderat bokmål som «den forma av bokmål ein ofta ser brukt» — for så straks å tilføye: «men det endrar ikkje det faktum at denne målforma må karakteriserast som klart konservativ innanfor det systemet av valfridom ein har på bokmål i dag».

3. Var det grunn til å reagere overfor Torp?

Jeg er enig med bokmålssekretariatet og mindretallet i styret i at termen ‘moderat bokmål’ må sies å være den gjengse, innarbeidede betegnelsen på den tradisjonelle bokmålsvarianten, som dominerer i skrift.

Så vidt jeg kan se, bestriider heller ikke flertallet i styret dette. Det springende punkt er i hvilken grad forfatteren av en norsk språkhistorie skal være forpliktet til å rette seg etter en slik innarbeidet, men ikke lovfestet språkbruk. Styreflertallet kommer her til at det må «være mulig for enhver å karakterisere normvariantene slik den enkelte vurderer dem», selv om det skjer ut fra språkpolitiske motiver.

Personlig kan jeg langt på vei være enig med styreflertallet i at en som skriver om norsk språk i dag, må ha lov til å markere visse holdninger, selv om vedkommende er lærebokforsker. Hvis det bare var dette det stod om, kunne Torp for så vidt med full rett ha sitert Brynjulf Bleken (*Om norsk sprogstrid*, 1966, s. 8-9):

Når emnet er en kamp som har pågått i lang tid og stadig pågår i det samfunn man selv tilhører, og som gjelder noe så fundamentalt i samfunnsliv og kultur som sproget, er det ikke på sin plass å opptre med pretensjoner om å stå på et «høyere» eller «videnskapelig» stade hevet over alle motsetninger. Man inntar en viss posisjon og ordner og belyser fenomenene fra den; at dette skulle la seg gjøre rent eksperimentelt og konsekvent uten hensyn til hva man personlig måtte mene eller ønske er en annen sak.

Men Torp, formannen i Landslaget for språklig samling, trer ikke frem med åpent visir. Tvert om: til tross for at han i artikkelen i Språklig Samling gir seg selv attest for å være en av de «lærebokfotfattarar som gjør seg flid med å skrive objektivt og saklig om den norske språksituasjonen», lanserer han i læreboken *Språklinjer* betegnelsen «konservativt bokmål» på en slik måte at elevene

- må tro det dreier seg om en *deskriptiv* definisjon, dvs. en definisjon der Torp **ikke** redegjør for egen språkbruk, men beskriver gjengs språkbruk i samfunnet;
- må få inntrykk av at «konservativt bokmål» og «konservativ nynorsk» er kommensurable størrelser,

ettersom Torp ingensteds sier noe om de forskjellige variantenes *utbredelse* i språksamfunnet.

M.a.o.: man kan godt være av den oppfatning at Torp bør ha rett til å karakterisere normvariantene ut fra sitt eget språkpolitiske ståsted. Men i så fall «er det kanskje ikke av veien å minne om at det man sier kan være holdbart eller uholdbart, de synspunkter man anlegger fruktbare eller ufruktbare, uavhengig av om eller på hvilken måte eller i hvor høy grad man er engasjert» (B. Bleken, *op. cit.*, s. 9). Problemet er, kort fortalt, at Torp ikke bare unnlater å gjøre det klart hvor han står, men dessuten gir en fremstilling av de faktiske forhold som er åpenbart ufullstendig, ja direkte villedende.

Det er dette styret også burde ha sett og drøftet. I stedet får det overhodet ikke øye på problemene — eller lukker øynene for dem.

Note

- ¹ Hvorfor han gjør dette, fremgår ikke av artikkelen i Språklig Samling. Har han allikevel fått et vink fra Språkrådet?

Moral og verdiar i nyare norsk målsoge

av K.E. Steffens

Lars S. Vikør melde boka mi *Mønstre i opppløsning. Norsk sprogpoltikk og sprognormering frem til annen verdenskrig* (Hønefoss 1991) i *Språklig Samling* nr. 2/3/4 1992. Eg skal få koma med nokre merknader til meldinga, som nok er den mest forvitnelege eg hev fenge og difor, frå min synsstad sedd, den best mogleg.

1) Eg gjeng ut ifrå at Vikør avviser at ei streng verdinøytral skildring av nyare norsk målsoge er mogleg. Sidan mykje av grunnlaget for denne disiplinen byggjer på kunnskap om politiske, sosiale, og

ålmennkulturelle ovringer, krefter og faktorer i denne perioden (frå 1814 til i dag), kan ein historikar vanskeleg unngå å taka stilling til dei språkpolitiske stridsspursmåla og dei verdiane aktørane slost for. Vurdering (i vid tyding) er bygd inn i alt organisk liv, og mennesket kan definerast som ein skapnad som, i alle høve potensielt, hev medvit om og kan velja mil-lom verdiar.

2) Vikør godtek prinsipielt at *kritikk* av rørsler og vedtak i nyare norsk målsoge er noko legitimt og nemner sjølv veiler ved reformene i 1917 og 1938.

Han godtek òg i utgangspunktet at eg i *Mønstre i opp-løsning* vurderer mangt i eit kritisk ljós, men lastar meg av di eg "reduserer heile språkpolitikken til å vere eit spørsmål om enkelpersonars meir eller mindre skrullede idear" og hevdar at eg "forfell til rein ahistorisk moralisme" når eg skildrar framvoksteren av samnorsken. Men gjer eg det? Forstår eg ikkje den problematiske situasjonen som forklarar kvifor ideen om ei samansmelting eller samanveksing dukka opp og fekk politisk aksept? Eg må få lov å herma sumt frå skriftet mitt.

Etter å ha nemnt på side 29 at dei to skriftmåla "polariserte opinionen", peiker eg på s. 30 på Knud Knudsen som "med like stor rett (kan) regnes som samnorskbevegelsens far". Eg held fram med at "tan-ken om en fremtidsnorsk som et kompromiss" millom "det alminnelige boksprog når dette orienterte seg i retning av det folkelige bymål og Aasens landsmål, såfremt dette avla sitt vestnorske og arkaiserende preg og nærmet seg de østnorske dialekter, måtte ligge snublende nær."

Etter eit sitat frå skulemannen Peter Christiansen Voss (1837—1909), skriv eg (ibid.) at "Man kan nok si at der hos samnorskens fedre lå en ideell streben etter sosial harmoni og nasjonal enhet på et brent demokratisk grunnlag. Den sosiale utjevning måtte ledsages av en sproglig utjevning; samarbeid og kompromisser måtte til istedenfor en forødende kamp og nasjonal splittelse". På s. 33 hev eg rett nok kritiske merknader om Moltke Moe og skriv at "Det er noe herlig absurd i dette at et program for sproglig samling, som ble artikulert i siste fjerdedel av forrige århundre og da var inspirert av trangen til sosial og kulturell utjevning, ønsket om nasjonal samling og en idealistisk streben etter en bred nasjonal og demokratisk enhet, skulle utløse så megen splittelse, avle så meget hat og sette så meget vondt blod". Men på side 51 skriv eg etter eit sitat frå Moes artikkel "Nationalitet og kultur" (1909) at "Her viser Moe en lskverdig holdning; han favner vidt, ekskluderer ikke noe, ser verdier i det gamle Norge og i dansketiden." Derimot er eg sterkt kritisk til ideen han "om den uimotståelige utvikling henimot et samnorsk sprog" og siterer nokre ord frå den nemnde artikkelen som eg kallar "kvasi-religiøst hjernespinn". (Eg undrast på korleis Vikør vurderer denne glade bodskapen til Moe, som han elles tviler på at eg hev lese noko av. Av note 6 på s. 64 og 9 på s. 65 gjeng det klårt fram kva for tekster av Moe eg hev lese. Vikør nemner òg Liestøls bok om Moe, og endå om eg ikkje hev lese alt i den boka, kan eg med godt samvit segja at eg hev gått nøgje igjenom den bolken som hev titelen "Norskdom".)

På s. 50 skriv eg at "Det man nu kunne frykte var en mer eller mindre permanent sprogstrid, i allfall en langvarig stillingskrig med risiko for at Norge kan skje i generasjoner fremover ville være et sprogløvet land", og eg greider ut korleis "tanken om å smelte de to sprog sammen, la dem gå opp i en høyere enhet"

førde til at ein "i praksis til stadighet måtte *foregripe* den ønskede, naturlige utvikling, bidra aktivt med nevnder og resolusjoner og obligatoriske former og innøving i skolen, (...)" Vidare talar eg om at "Uklar, følelsesbetont tenkning, slagordpregede formuleringer og overforenklinger møter man overalt hos samlingstankens pionerer" og segjer at det djupaste motivet var "en blanding av religiøst farvet nasjonalisme og begeistring for folket, (...)" Men kva er rangt ved denne analysen? På s. 56 hev eg eit avsnitt om "Samnorsken som dogme", og her siterer eg Gunnar Knudsen, som meinte at "to virkelige kultursprog av sideordnet betydning" ville vera ei ulukke for landet vårt. Eg peikar so på at trua på ein meir eller mindre automatisk samanvokster vart eit dogme for riksmålsfolk òg, og dokumenterer det i note 16 på s. 65. Eg sluttar dette avsnittet med å peika på at når ein kjenner seg "i pakt med fremtiden" og veit at ein "arbeider for noe som er garantert å lykkes, som har det naturnødvendiges uimotståeligheit ved seg", då vert ein lett omsynslaus "når det gjelder bruk av metoder; det garanterte mål hjelper en over alle tvil og anfektelser, man blir trygg og glad". Kva er gale i denne analysen?

I ljós av desse sitata må eg ha lov å meine at Vikørs dom ikkje er so nyansert og sætande som han burde og kunne vera dersom han hadde lese boka mi med større grannsemd. Er det ideologien som gjer blind?

3) Men sjølv sagt stiller Vikør, som den kunnige og kompetente granskaren han er, eit fundamentalt problem, nemleg om det er meiningsfullt å døma ei rørsle og hennar ideologi og aktørar frå vår synsstad, endå det nok ofte vert gjort, men gjerne slik at ein segjer at det er soga som dømer ("Historiens dom"). Kan ein ikkje hevda at ein moralsk dom over stalinismen og nasjonalsosialismen frå vår synsstad er døme på det Vikør kallar "ahistorisk moralisme"? Var ikkje Stalin og Hitler subjektivt i god tru og hadde dei ikkje millionar av overtydde tilhengjarar som handla i samsvar med livssyn som, sedde frå deira synsstad, såg ut til å ha framtida for seg? Finst det noko moralsk "arkimedisk punkt" eller eit objektivt system av verdiar som gjer det mogleg og rettkome (og no hermer eg Vikør) "å dele ut karakterar til historiske aktørar som hadde heilt andre føresetnader for standpunktene sine"? Vikør lastar meg av di eg dømer Moltke Moe og Halvdan Koht for strengt, men då dømer han meg, og han talar om "den vulgære tonen i den "klassiske" riksmålspropagandaen". Kven er det då som "deler ut karakterar"? Gjennom 33 årgangar av *Språklig Samling* hev samnorskfolk delt ut karakterar til riksmålsfolk og rørsla deira, og Vikør hev sjølv vore ein idug språkpolitisk talsmann for samnorskstrevet, saman med andre velskula akademikarar som etter kvart hev fenge høge og viktige lærestolar ved universiteta og høgskulane våre. Hev alle desse utan minste slingring halde stigen sin rein og aldri blanda saman språkpolitisk ideologi og vitskapleg gransking og forståing av målsto-

da vår? Hva ikke samnorskfolk ustanskeleg dømt motstandarane sine nord og ned, nett slik som arge riks-målsfolk, og hva dei ikke sjølve lagt fram som argument det dei lastar andre for, nemleg fordomsfull propaganda, men i deira tilfelle langt betre kamuflert som vitskap og rasjonalitet?

4) Når eg stiller desse spørsmåla, er det sjølvsagt av di eg ser på "Lars S. Vikør" (som eg personleg set pris på) som noko langt meir enn eit samspel av programmerte nevrofisiologiske mekanismar. Eg gjeng ut ifrå at han ikke forkastar det synet som gjer humanistisk vitskap mogleg og meiningsfull, nemleg at ein ved ein kombinasjon av kjeldekritikk og sjølvkritikk kan nærma seg det idealet Ranke gav uttrykk for då han skreiv at det ein historikar må trå etter er å skildra fortida "slik ho eigenleg var". Det er nok sjølvkritikk som krev mest av ein historikar, som helst objektiverer denne prosessen og nyttar nemninga "fagkritikk".

Fagkritikk når det gjeld nyare norsk målsoge er vilje til konfrontasjon med alle dei fakta som kan skipla den modellen ein meir eller mindre klårt og medvite hev lagt til grunn, og som ofte kan ha noko av opphavet sitt i fyresettader, fordomar og kjensler som hev ført til tendensiøs utveljing av og usakleg prioritering av kjensgjerningar. Di meir medviten ein vert om sine eigne sympatiar og antipatiar og korleis dei vert rasjonaliserte, di meir vert ein i stand til å styra undan dei dogmatiske posisjonane som hev sermerkt dei fleste freistnader på å forstå nyare norsk målsoge. Men det kritiske intellektet kan ikke unngå å taka stilling til dei *verdiane* som hev motivert dei ymse flokkane i norsk målstrid og språkplanleggjing. Her trengst det *empati*, innleving i til dømes dei djupaste grunnar som forklårar kvifor så mange hev studt og arbeidt for riks-målsrørska.

Men endå om ein forstår dei verdiane som ligg under og attom ein ideologi, er det legitimt å sjå kritiske på dei med utgangspunkt i dei verdiane granskaren sjølv hyller. Den ideelle norske språkhistorikaren er klårt medviten om sine eigne verdiar nett i den vurderingsakta som normalt vil fylgja etter at han først hev prøvt so langt råd er å leva seg inn i dei verdiane som til dømes Ivar Aasen-sambandet arbeider for. Kva for verdiar er det? "Det nasjonale" stend vel sentralt; truskap mot Aasen og den språklege tradisjonen som hev sitt utgangspunkt i livsverket hans, og kanskje serleg opplevinga av venleik, fastleik, orden og system i Aasen-Hægstad-normalen er det òg viktig å vera open for dersom ein skal forstå kvifor denne organisasjonen finst.

Kva for verdiar er det språkgranskara som Jahr, Vikør og Wiggen reknar som so mykje viktigare og betre slik at dei forkastar verdiane og ideologien til Ivar Aasen-sambandet? Eg vil ikke prøva meg på eit svar her, men tydeleg er det at dei reknar sine verdiar som sannare, rettare og meir autentiske enn dei verdiane som motiverer dei andre rørslene i norsk målstrid. (Altfor lite filosofisk analyse av dei fundamentale verdiane som ligg attom val av argument og rasjonalise-

ringar hev til dessa vore gjort.)

5) I eit pluralistisk samfunn som vårt vert toleranse plassert høgt på verdiskalaen. Folk skal innanfor nokso vide råmer kunna arbeida og strida for dei verdiane dei set høgast, og ingen av dei organiserte språkgruppene i vårt land er i dag prinsipielt intolerante slik at dei vil nekta andre grupper retten til målstrev på sine premissar. Men hev det alltid vore slik? Kan ein ikke finna døme på synsmåtar, haldningar og praksis som var intolerant og undertrykkjande og vart opplevd av språkbrukarar som krenkjande og urettvis? Er det berre "ahistorisk moralisme" å døma visse sider ved norsk språkpolitikk moralsk? Svaret mitt er nei. Eg skal ikke gå i detaljar, men vil berre kasta fram som ein hypotese at norsk språkpolitikk i altfor høg grad hev vore styrd av arroganse og *Besserwissen* og at ein uheilag allianse av norskfilologar og språkpolitikarar i lang tid ikke akta på, ikke brydde seg om klåre signal om at dei burde leggja om kurset. Signala som fylgte etter 1917-rettskrivinga var klinkande klåre: eit massivt fleirtal av det norske folket var uinteressert i nokor radikal omlegging av skriftmåla våre. I tida fram til Iversen-komiteen var det ikke det minste teikn til at dei breide lag av folket hadde det språkleg vondt og ynskte målbrigde i folkemålsleid. slik at dei kunne frigjerast frå språknormer som hemma den frie, kreative utfaldinga av personlegdomen deira. (Eg nemner dette på s. 61 i boka mi.)

Min hypotese er, for å segja det krast, at den språklege samlingstanken vart skapt og driven fram *ovanfrå*, ja sprang ut av og vart styrd av ein liten flokk politiserande norskfilologar og politikarar som handla på vegner av eit massivt fleirtal som anten var likesæle når det galdt språk, eller opplevde brigda som vald og tvang og etter kvart organiserte ein effektiv motstand mot det dei oppfatta som overgrep og urett. Eg trur at framtidige historikarar nettopp kjem til å vektleggja at arroganse og omsynslaus maktlyst, som jamt over vert rekna som moralsk forkastelege eigen-skapar, skapte den opposisjonen som førde til Vogt-komiteen og reforma i 1981. Nektar ein for at ei moralsk vurdering av tilburder og aktørar i nyare norsk målsoge er relevant, kan ein med like stor rett ålmant hevda at moral ikke hev noko med politikk å gjera og at moralske synspunkt i politikken ikke er noko anna enn rasjonalisering og kamuflering av viljen til makt, slik Nietzsche påstod.

6) Det er då ikke verdiane, synsmåtane, ideologien til dei som arbeidde for nynorsk som einaste riksmål eller for eit samnorsk språk med "norsk folkemål" som premissleverandør ein først og fremst bør kritisera, men dei framgangsmåtar som vart nytta då denne ideologien skulle praktisk realiserast. (Spurs-målet er om ein ikke gjekk fram på forkasteleg vis alt då reforma i 1893/94 vart planlagd, noko eg skriv om på s. 33f i *Mønstre i oppløsning*. Her spela Moltke Moe ei viktig rolle.) Dersom ei moralsk vurdering er mogleg og rettkoma, vil det segja at dei som i Stortinget i 1938 røysta for den famøse reforma burde og kunne

ha forkasta dei elementa av tvang som førde til språkstrid i etterkrigstida. Men det moralske ansvaret må delast med dei norskfilologane og historikarane som serleg gjekk i brodden for ei slik reform og påverka stortingsrepresentantane med argument som bygde på eit svakt grunnlag. (Halvdan Koht må her spesielt trekkjast fram, slik eg òg gjer det i boka mi.)

7) Det ser ut til at ein "fagkritisk revolusjon" er i gang, slik at me fær eit nytt paradigme, ein ny modell som skal leggjast til grunn for forståinga av norsk målsoge etter 1814. Den som er komen lengst med slike spursmål er Ernst Håkon Jahr, som godt oppsummerer problema og moglege modellar i artikkelen "Forklaringsmodeller i nyere norsk språkhistorie" i boka *Språk och social kontext*, som er utgjeva av Ann-Marie Ivars et al. (Helsingfors 1993). Liksom Brynjulf Bleken, som Jahr revurderer og set høgt, forkastar han "Seip-modellen", og det vil då segja at han ikkje reknar med ein bortimot lineær utviklings-tendens som naudsynt ville føra til eit eittspråkleg tilstand og eit skriftmål som strukturelt bygde på dei mest utbreidde formene i norsk talemål. (Det er denne modellen eg òg avviser i *Mønstre i opplosning*.) Heller ikkje ein rein språksosial modell held mål, slik Jahr ser det, av di han ikkje forklårar kvifor det nett i Noreg vart strid om språket.

Jahrs løysing er den "nasjonal-sosiale" modellen, som reknar med "et avgjørende skille i nyere norsk språkhistorie" etter 1917. Reaksjonane og hendingane frå 1917 og fram til reforma i 1981 ser han "som først og fremst språkhistorisk determinert" og som "ei sosialgruppes forsvar for et gode de hadde hatt og anså som sjølvsagt, men som de nå følte blei tatt ifra dem av staten" (s. 131). Derimot var språkstriden i tidboken 1814—1917 først og fremst motivert av nasjonale tildriv og bygde på den nasjonalromantiske ideologien: "Først og fremst krevde nasjonalromantikken et eget nasjonal-språk som nasjonens "folkesjel" kunne uttrykke seg gjennom" (s. 132).

8) Det som trengst no er ei grundig fagkritisk dryfting av sterke og veike sider ved denne og andre moglege modellar. Mannehugen er modellhungrig, men modellar må ein òg beda Vårherre om vern imot, for ein vert fort freista til å pressa eit uregjerleg mangfold ned i ei Prokrustes-seng.

Jahrs "sosialgruppe", som han identifiserer med "overklassen" i motsetnad til "underklassen", som er bønder, er nok ein dikotomi som snaut svarar til stoda som ho røynleg var. Det er nok helst den fyrstnemnde sosialgruppa og hennar differensiering i flokkar med ulike system av verdiar som er lykelen til nyare norsk målsoge. Målreisinga er utenkjeleg utan sympati fra nasjonalromantisk inspirerte forretningsmenn, skulefolk av embetsætt og seinare ein radikal intelligentsia med ein nasjonalistisk ideologi som via den lærarstanden som etter kvart voks fram greip bøndene òg. (Det var ikkje i eigenskap av å vera og arbeida som bonde at Ivar Aasen grunnla landsmålet. Når tok han sist i eit grep?) Motstanden konsoliderte seg i ein annan flokk,

dei "konservative", som sosialt sett skilde seg lite frå dei radikale, og dei språklege sympatiane til denne flokken trengde òg, via "dårleg lesnad under parafin-lampen", ned til breide lag som slett ikkje ynskte å skriva nynorsk eller "talemålsnært". Oppnorskingsa og den språklege samlingstanken var òg eit "påfunn" av ein velskula og økonomisk godt fundert minoritet, og det same gjeld den språklege sosialismen eller folke-målsideologien som vart poda inn i arbeidarrørsla av Halvdan Koht. Det er heile tida tale om verdiar og ideologi som kom "ovanfrå" og som hadde ein viss framgang, men som etter ei tid naturleg nok møtte motstand. og denne motstanden hadde òg i si artikulerte og organiserte form opphavet sitt i ein elite av verdimedvitne som utan tvil i både mållæger stridde for "gode" som det er heilt urimeleg på reduksjonistisk vis å identifisera med trøgen til å halda på "den fordel det er å få sitt talespråks lydverk og formverk avspeilt i landets skriftspråk". (Op. cit. s. 130). Ein dugande modell må kunna forklåra kvifor store folkegrupper i landet vårt ikkje, som Vikør formulerer det, "gjekk til streik for språkreformer", endå ein velskula elite heilt frå Aasen hadde peika på at det norske folket måtte språkleg frigjerast og la vilkåra med omtanke og omsut til rette for denne frigjerande prosessen. Ein kan sjølv sagt nyta ein konspirasjonsteori og tala om "opium for folket", "falskt medvit" og liknande, men kven bit på slikt marxistisk vrakgods i dag? Sanninga er nok som kanskje Jahr er på veg til å forstå, at eit massivt fleirtal av norske kvinner og menn aldri hev *opplevd* seg sjølve som språkleg undertrykte, og at freistnader på radikalt å brigda norsk skriftmål i retning av "folkemålet" stort sett hev vore like mislukka som planøkonomien, som òg sprang ut av den same urealistiske trua på at ein kunne gjera mest same kva det var til røyndom ved politiske og administrative vedtak og åtgjerder.

Vikør hev sjølv sagt rett i at det ikkje er "strukturen" i eit språk som gjer motstand mot brigde; motstanden vert utløyst når ein vil skipa eit mønster som hev vorte internalisert, hev vorte til "vane". Likevel er eit språkmønster noko objektivt, og omgrep som "mønster", "vane" og "identitet" når det gjeld språk kan det nok løna seg å taka ålvorleg i ein fagkritisk debatt.

*

P.s. Vikør mislikar det han kallar "udokumenterte sladderhistorier om kjønnslivet til historiske personar", men overser at eg hev 4 tilvisingar til dei to anekdotane eg fortel! Slik dei fleste ser det i dag, er desse sogene slett ikkje usømelege. (Koht, som Vikør set overlag høgt, nemner, *men utan dokumentasjon*, Ibsens uekte son alt i 1928 i den store biografien han det året gav ut om diktaren. Burde han ikkje ha teke med dette?)

RETTING

I Magne Aksnes sin artikkel om interlingua i førre nummer (s. 15) sto det at fransk er eit "romantisk språk". Det må redaksjonen ta på si kappe; Aksnes hadde sjølv sagt skrive *romansk*. *Red.*

SPRÅKLIG SAMLING

Returadresse:
Postboks 636 Sentrum, 0106 OSLO

Innhold

Tema: *Ord på data*

Redaksjonelt..... s. 2

Jørn-Otto Akø:

Dokumentasjonsprosjektet ved Underavdeling for bokmål ..... s. 3

Kristin Hagen og Oddrun Rangsæter:

Nynorskdelen av Dokumentasjonsprosjektet ..... s. 7

Bjørn Eithun:

Dokumentasjonsprosjektet og Gammalnorsk ordboksverk ..... s. 11

Rapport fra Språkrådet:

Geirr Wiggen:

Bruk av fremmedspråk i forskning og høgere utdanning ..... s. 14

Arne Torp:

«Vi bærte bort nedfalte og brukkede busker.» Om underlige
partisippformer i moderne bokmål ..... s. 16

LSS markerer seg ved videregående skoler ..... s. 17

LSS skriver til Språkrådet ..... s. 18

Midtmål fra Vestre Bærum ..... s. 20

Jon Rømmesmo:

Interlingua – esperanto ..... s. 21

Ole Michael Selberg:

Moderat eller konservativt? Om Arne Torps språkhistorie
og Språkrådets behandling av den ..... s. 22

K. E. Steffens:

Moral og verdiar i nyare norsk målsøge ..... s. 24